δ'. Ἡ ποινή.

1. Ὅταν δ' ὅμως οἱ μαθηταὶ παρὰ τὴν γενομένην ἀπειλὴν παραβαίνωσι τὴν ἐκδοθεῖσαν διαταγὴν τοῦ διδασκάλου, τότ' ***ἐπακολουθεῖ ἡ ποινή***, ἥτις πρέπει νὰ ἐπιβληθῇ καὶ ἐκτελεσθῇ ***ἄνευ οἱασδήποτ' ἀναβολῆς καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἐπιεικείας***. Καὶ ἐὰν ἐξεγείρηται τὸ συμπαθητικὸν τοῦ διδασκάλου συναίσθημα κατὰ τῆς ἐπιβολῆς τῆς ποινῆς, καὶ ἐὰν οἱ μαθηταὶ ἱκετεύωσι τὸν διδάσκαλον θερμῶς καὶ πολλὰ ὑπισχνῶνται εἰς αὐτὸν περὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι διαγωγῆς τοῦ ἀτακτήσαντος, οὗτος δὲν ἐπιτρέπεται νὰ καμφθῇ οὐδὲ νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἄλλως προδίδει ***ὅτι στερεῖται ἰσχύος βουλήσεως, αἱ δ' ἀπειλαὶ αὐτοῦ οὐδεμίαν θὰ σκῶσι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἐπίδρασιν, ἀλλὰ μένουσιν ἄνευ ἀποτελέσματος***. (*)

Ἐνῷ τοὐναντίον, ἐὰν ὁ διδάσκαλος εἶναι ἀκόλουθος πρὸς ἑαυτὸν καὶ τιμωρῇ πρὸ μηδενὸς καμπτόμενος μηδ' ὑποχωρῶν, ἡ ποινὴ φαίνεται εἰς τοὺς μαθητὰς μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν περιφρόνησιν τῆς ἀπειλῆς, ***ἀναγκαῖον καὶ φυσικὸν ἐπακολούθημα*** τοῦ παραπτώματος. Γνωρίζουσι πλέον ὅτι ὁ διδάσκαλος ἐμμένει σταθερῶς εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ καὶ οὐδόλως ὑποχωρεῖ, οὕτω δ' ὑποτάσσονται εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον εἰς τὴν ἀπειλήν.

2. Προσέτι δὲ πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ ὁ διδάσκαλος ***νὰ ἐκλαμβάνῃ παιδονομικάς τινας τῶν μαθητῶν ἀταξίας***, ὡς ἀποσκοπούσας τὴν ***προσβολὴν καὶ τὴν μείωσιν τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ***. Ἰδίᾳ δὲ συμ-

---

(*) Πρβλ. ὅσα σχετικὰ πρὸς ταῦτα λέγει ὁ Kern, ἔνθ. ἀν. ἐν σελ. 163 καὶ 164. «Ἡ ποινὴ δὲν πρέπει νὰ φαίνηται τῷ τροφίμῳ ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς ὑποκειμενικῆς τοῦ διδασκάλου ἐκτιμήσεως ἢ προερχομένη ἐκ τῆς διαθέσεως καὶ τῶν συναισθημάτων, ὑφ' ὧν οὗτος κατέχεται, ἀλλ' ὡς ἀναπόφευκτον ἐπακολούθημα τῆς ἀπειθείας, ὃ πρέπει νὰ περιμένῃ ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὅταν μὴ ὑπακούῃ τῇ δοθείσῃ διαταγῇ ἢ τῇ ἀπειλῇ. Ἐντεῦθεν προκύπτει ὅτι ἡ ποινή, ἥ τε ἐπιβολὴ καὶ ἐκτέλεσις αὐτῆς, δὲν ἐπιτρέπεται νἀναβάλληται, ἀλλ' ἀμέσως νὰ ἕπηται τῇ ἀπειθείᾳ, περαιτέρω δ' ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλληται ἐν ἀφιθυμίᾳ καὶ ὅτι ἅπαξ ἐπιβληθεῖσα πρέπει καὶ νὰ ἐκτελῆται. Ἰδίᾳ προκειμένου περὶ τῆς ἀνακλήσεως ἐπιβληθείσης ποινῆς φρονοῦμεν ὅτι τοῦτο δὲν ἐπιτρέπεται, οὐχὶ μόνον, διότι καταστρέφεται ἡ ἀντίληψις, ἣν πρέπει νὰ ἔχῃ ὁ μαθητὴς περὶ τῆς ποινῆς, ὅτι εἶναι φυσικὸν ἐπακολούθημα τοῦ παραπτώματος, ἀλλὰ καὶ διότι κλονίζεται ἡ πεποίθησις περὶ τῆς σταθερότητος τοῦ παιδαγωγοῦ, οὕτω δὲ καὶ τὸ κῦρος αὐτοῦ ἐκπίπτει. Αὐτόδηλον δ' ὅμως εἶναι ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ ἀνάκλησις ποινῆς τινος, ἐὰν αὕτη ἐπεβλήθη μετ' ἐσφαλμένην τῆς πράξεως ἐκτίμησιν, τοῦτο δὲ κατενοήθη πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς». Ἐπιβάλλεται δ' ἡ ἀνάκλησις τῆς ποινῆς ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, διότι ἓν τῶν προσόντων τῆς ποινῆς εἶναι ὅτι αὕτη πρέπει νὰ εἶναι δικαία. Ἐὰν δ' ὅμως ἀνακαλύψωμεν, πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς, ὅτι ὁ μαθητής, εἰς ὃν ἐπεβάλομεν ταύτην δὲν ἦτο ἄξιος αὐτῆς διὰ τοῦτον ἢ ἄλλον λόγον, καὶ ὅμως ἐμμένομεν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς, ἀδικοῦμεν αὐτόν. (Σ. Μ.).

βαίνει πολλάκις ἄγαν φιλότιμοι διδάσκαλοι νὰ διορθῶσιν εἰς πᾶν μειδίαμα, εἰς πᾶσαν ἀκαίρως προφερομένην λέξιν, εἰς πᾶσαν καὶ τὴν ἐλαχίστην ἀπείθειαν, ἔνδειξιν ὑποτιμήσεως καὶ καταφρονήσεως ἑαυτῶν, οὕτω δὲ συναισθάνονται ἑαυτοὺς βαρύτατα προσβληθέντας. Πολλάκις μάλιστα δὲν διστάζουσι καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ δηλώσωσιν ὅτι οὕτω πως ἐκλαμβάνουσι τὰς ἀταξίας αὐτῶν. Ὀλίγα δ' ὅμως πράγματα δυσχεραίνουσι τοσοῦτον εἰς τὸν διδάσκαλον τὴν τήρησιν τῆς τάξεως, ὅσον ἡ ὑπερβολικὴ αὐτὴ καὶ ἄκαιρος εὐαισθησία. Εὐθὺς ὡς οἱ μαθηταὶ ἐννοήσωσι τὴν ἀδυναμίαν ταύτην τοῦ διδασκάλου ζητοῦσιν, ἰδίᾳ τὰ κακὰ ἐν αὐτοῖς στοιχεῖα, νὰ ἐκμεταλλευθῶσι ταύτην, ἐπωφελούμενοι πᾶσαν εὐκαιρίαν, ὅπως ἐξερεθίζωσι τὸν διδάσκαλον, βασανίζωσιν αὐτὸν καὶ ἐνισχύσωσι τὴν γνώμην του ταύτην. Οὕτω πιστεύει πλέον ὁ διδάσκαλος ὅτι περιφρονεῖται καὶ καταδιώκεται καὶ οὐδέποτε παύεται ἀπειλῶν καὶ τιμωρῶν τοὺς μαθητάς. Διὰ τοῦτο, ὁσάκις τιμωρῇ παραπτώματα ὁ διδάσκαλος, ἂς ἀποφεύγῃ ὅσον τὸ δυνατὸν πάντα ὑπαινιγμὸν περὶ προσωπικῆς προσβολῆς αὐτοῦ. Καὶ βέβαιος δ' ἐὰν εἶναι ὅτι οἱ μαθηταὶ ἔπραξάν τι, ὅπως προσβάλωσιν αὐτόν, ἂς προσποιῆται ὅτι οὐδὲν ἀντελήφθη καὶ ἂς μὴ δίδῃ αὐτοῖς νὰ ἐννοήσωσιν ὅτι τοιαύτην γνώμην ἐσχημάτισεν. Ἐὰν δ' ὅμως κατ' ἐξαίρεσιν ἔν τινι περιπτώσει τὰ πράγματ' εἶναι τοιαῦτα, ὥστε παρεκτροπή τις νὰ μὴ δύναται νὰ ἐκληφθῇ καὶ ἑρμηνευθῇ ἄλλως ἢ ὡς προσβολὴ κατ' αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου, ἂς τιμωρῇ τὸν παρεκτραπέντα μετ' ἐπιεικείας καὶ μεγαλοψυχίας. Οὕτως ἀφοπλίζει τοὺς μαθητὰς πρὶν ἔλθῃ εἰς ὁριστικὴν πρὸς αὐτοὺς ῥῆξιν.

3. Ἄλλως δ' ἡ ποινὴ τῆς Κυβερνητικῆς ἐπιδιώκει ἄλλον σκοπὸν τῆς ποινῆς, περὶ ἧς ποιεῖται λόγον ἡ Ἠθική. Ἡ Ἠθικὴ ἀπαιτεῖ διὰ πᾶν κακόν, ὅπερ προξενεῖ τις εἰς ἄλλον, τὴν ποινὴν ὡς ἀνταπόδοσιν, διότι δὲν ἀρέσκει εἰς ἡμᾶς νὰ μὴ ἀνταποδίδηται τὸ προσγενόμενον κακόν. Ἡ ἀνταπόδοσις ἄρ' εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ποινῆς, ἣν ἡ Ἠθικὴ ἐπιβάλλει. Ἐν τῇ Κυβερνητικῇ δ' ὅμως τὸ πρᾶγμ' ἔχει ἄλλως. Ἡ ποινὴ τῆς Κυβερνητικῆς σκοπεῖ νἀποτρέψῃ διὰ τοῦ φόβου ἀπὸ τῆς ἐπαναλήψεως παιδονομικοῦ τινος ἀτόπου.

4. Ἐν πάσῃ ποινῇ ὀφείλει ὁ διδάσκαλος νὰ διακρίνῃ ***τὸ ποσὸν καὶ τὸ εἶδος*** τῆς ποινῆς.

Τὸ ποσὸν τῆς ποινῆς πρέπει τὸ μὲν νὰ εἶναι ἀνάλογον ***πρὸς τὸ παράπτωμα***, (βραδύτης π. χ. ἡμισείας ὥρας τιμωρεῖται περισσότερον βραδύτητος πέντε λεπτῶν), τὸ δὲ νὰ προσαρμόζηται κατὰ τὸ δυνατὸν ***πρὸς τὴν ἀτομικότητα*** τοῦ τιμωρουμένου μαθητοῦ. Ἰδίᾳ δ' ἀπὸ τῆς ἐπόψεως ταύτης πρέπει νὰ λαμβάνωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ***ἐλατήριον***, ὅπερ ὤθησεν εἰς τὸ παράπτωμα, ***τὴν ἡλικίαν***, ***τὴν εὐαισθησίαν*** καὶ ***τὴν προτέραν συμπεριφορὰν*** τοῦ ἀτακτήσαντος μαθητοῦ. Ἡ ποινὴ

πρέπει νὰ εἶναι μεγαλυτέρα, ὅταν μαθητής τις ἀτακτῇ ἐκ πείσματος ἢ ὅταν ἀτακτῇ ἐκ κουφότητος. Πρεσβύτερος μαθητὴς πρέπει νὰ τιμωρῆται αὐστηρότερον νεωτέρου, τραχὺς καὶ ἧττον εὐαίσθητος περισσότερον ἀβρόφρονος καὶ μᾶλλον εὐαισθήτου. Μαθητὴς πολλάκις πρότερον ἀτακτήσας καὶ συχνάκις παρέχων ἀφορμὰς εἰς παράπονα ὑφίσταται διὰ τὸ αὐτὸ παράπτωμα ποινὴν μείζον' ἐκείνου, ὅστις ὑπῆρξε μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἄμεμπτος.

Χάριν τῆς δικαιοσύνης ἔπρεπε νὰ λαμβάνωνται πάντα ταῦτα πρὸ ὀφθαλμῶν κατὰ τὴν ἐπιβολὴν πάσης ποινῆς. Τοῦτο δ' ὅμως δύναται νὰ συμβῇ ἀπολύτως μόνον, ὅταν ***εἷς εἶναι ὁ ἀτακτῶν μαθητής.*** Ὅταν δ' ὅμως πλείονες περιπέσωσιν εἰς τὸ αὐτὸ παράπτωμα συγχρόνως ἢ ἐντὸς βραχέος χρονικοῦ διαστήματος, κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ τεθῶσι περιορισμοί τινες, ὅσον ἀφορᾷ τὸ νὰ λαμβάνωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν πάσας τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἀτομικότητος. Ἐὰν π.χ. ὁ διδάσκαλος ἐτιμώρει ἐν τοιαύτῃ τινὶ περιπτώσει μαθητήν τινα ὀλιγώτερον ἄλλου, διότι θεωρεῖ αὐτὸν εὐαισθητότερον, εὐκόλως θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκληφθῇ μεροληπτῶν, οὕτω δὲ θὰ ἔβλαπτε τό τε ἀξίωμα καὶ τὴν τελεσφόρον ἐνέργειαν αὐτοῦ. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ὅταν, ὑπὸ τὰς αὐτὰς περιστάσεις, θελήσῃ νὰ λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ εἰς τὸ παράπτωμα ὠθήσαντα ἐλατήρια. Τοὐναντίον δ' ὅμως πᾶς μαθητὴς ἐννοεῖ ὅτι ἡ ἡλικία καὶ ἡ προτέρα διαγωγὴ πρέπει νὰ λαμβάνωνται πρὸ ὀφθαλμῶν κατὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ ποσοῦ τῆς ποινῆς. Πάντες εὑρίσκουσιν ὀρθὸν καὶ εὔλογον ὅτι εἰς πρεσβύτερον καὶ πολλάκις πρότερον ἀτακτήσαντα μαθητὴν ἐπιβάλλεται διὰ τὸ αὐτὸ παράπτωμα ποινὴ μείζων τῆς ἐπιβαλλομένης εἰς νεώτερον καὶ ἄλλως φρόνιμον καὶ καλὸν μαθητήν. Κατὰ ταῦτ' ***ἐν τῷ καθορισμῷ τῆς ποινῆς ὀφείλει ὁ διδάσκαλος νὰ λαμβάνῃ πρὸ ὀφθαλμῶν πάντοτε τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν προτέραν διαγωγήν, τὸ δ' ἐλατήριον καὶ τὴν εὐαισθησίαν μόνον, ὅταν εἷς μαθητὴς περιπέσῃ εἰς παράπτωμα.***

Πολλάκις οἱ διδάσκαλοι, ἰδίᾳ δ' οἱ νεώτεροι, ἐπιβάλλουσι ποινάς, αἵτινες διακρίνονται διὰ τὸ ποσὸν ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ τὴν αὐστηρότητ' αὐτῶν. Συνήθως καλοῦμεν τὰς ποινὰς ταύτας ***παραδειγματικὰς ποινάς***, διότι ἐπιβάλλονται πρὸς παραδειγματισμὸν καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν, ἵνα καὶ οὗτοι ἐκ φόβου μὴ περιπέσωσιν εἰς ὅμοια παραπτώματα. Ὁ διδάσκαλος δηλ. λέγει ἐν ταῖς περιστάσεσι ταύταις: «Εἰς τοῦτον τὸν μαθητὴν θὰ δώσω παράδειγμα τῆς αὐστηρότητός μου», ἐν ἄλλαις λέξεσι: «τοῦτον θὰ τιμωρήσω νῦν αὐστηρότατα, ὅπως ἐκ φόβου ἀποτραπῶσι καὶ οἱ λοιποὶ νὰ περιπέσωσιν εἰς τὸ αὐτὸ παράπτωμα». Τοιαῦται δ' ὅμως ποιναὶ εἶναι ***ἄδικοι***, διότι οἱ μαθηταὶ τιμωροῦνται πολλῷ αὐστηρότερον ἢ ὅσον ἁρμόζει εἰς τὸ παράπτωμ' αὐτῶν. Διὰ τῆς ἀδικίας δὲ ταύτης καθίσταται ὁ διδάσκαλος μισητὸς ἐν πρώτοις παρὰ τοῖς

αὐστηρῶς τιμωρηθεῖσι μαθηταῖς, εἶτα δὲ καὶ παρὰ τοῖς καλυτέροις τῆς τάξεως στοιχείοις, ἅτινα συμπαθοῦσι τοὺς τιμωρηθέντας, λαμβάνουσιν, ὅπως λέγομεν συνήθως, τὸ μέρος αὐτῶν καὶ ἀντιδρῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι εἰς τὸν διδάσκαλον, σφόδρα δυσχεραίνοντες τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ.

Διὰ τοῦτο πρέπει νἀποφεύγωμεν **τὰς *παραδειγματικάς ποινάς*·** ἂς φροντίζωμεν δὲ νὰ προσαρμόζωμεν πᾶσαν ποινὴν πρὸς τὸ παράπτωμα καὶ τὴν ἀτομικότητα τοῦ μαθητοῦ καὶ νὰ μὴ μεταχειριζώμεθα ταύτην, ὡς ἐκφοβιστικὸν μέσον διὰ τοὺς ἄλλους μαθητάς.

5. Καὶ ἐν τῷ καθορισμῷ δὲ ***τοῦ εἴδους τῆς ποινῆς*** πρέπει νὰ λαμβάνωμεν πρώτιστα πρὸ ὀφθαλμῶν ***τὴν ἀτομικότητα*** τοῦ τιμωρητέου. Διὰ τὸν εὐαίσθητον μαθητὴν ἀρκεῖ π. χ. πολλάκις ἐλαφρά τις μομφή, ἐνῷ δι᾽ ἄλλον ὀφείλομεν νὰ μεταχειρισθῶμεν αὐστηροτέραν ποινήν. Λεπτὰ παιδία, ἰδίᾳ δὲ κοράσια, οὐδέποτ᾽ ἐπιτρέπεται νὰ τιμωρῶνται σωματικῶς, ἐνῷ ἡ σωματικὴ ποινὴ ἐπιτρέπεται εἰς ἐκτάκτους τινὰς περιστάσεις καὶ κατ᾽ ἐξαίρεσιν διὰ τοὺς σωματικῶς ἰσχυροτέρους παῖδας.

Ἰδιαίτατα δ᾽ ὅμως πρέπει ***τὸ εἶδος τῆς ποινῆς*** νὰ εἶναι ἀνάλογον ***πρὸς τὸ παράπτωμα***, ἐμφανιζόμενον ***ὡς φυσικὸν ἐπακολούθημ᾽ αὐτοῦ.*** Οὕτω φαίνεται καὶ εἰς αὐτὸν τὸν μαθητὴν δικαία ἡ ἐπιβαλλομένη ποινή, εἶναι δὲ καὶ ἀποτελεσματικωτέρα, ἢ ἐὰν οὗτος διέβλεπεν ἐν αὐτῇ μόνον τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ διδασκάλου. Διὰ τοῦτο π. χ. ἀπομονοῦμεν τὸν μαθητὴν ἐκεῖνον, ὅστις ἐνοχλεῖ τὸν παρακαθήμενον ἢ φλυαρεῖ μετ᾽ αὐτοῦ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μαθήματος· οὕτω στεροῦμεν αὐτὸν τὴν εὐκαιρίαν πρὸς τὴν τοιαύτην ἐνόχλησιν. Ἐὰν μαθητής τις κατὰ τὰς παιδιὰς διαρκῶς ἐρίζῃ καὶ διαπληκτίζηται, ἀπαγορεύομεν εἰς αὐτὸν νὰ μετέχῃ τούτων, καθ᾽ ὃν δὲ χρόνον οἱ ἄλλοι παίζουσιν, οὗτος ἁπλῶς βλέπει αὐτοὺς ἱστάμενος ἐκεῖ που ἢ βαδίζων. Οὕτω στεροῦμεν καὶ τοῦτον τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαταράξῃ πάλιν τὴν ἡσυχίαν καὶ τάξιν. Ὁ ἀμελῶς ἐκτελέσας ἐργασίαν τινὰ ὀφείλει νὰ ἐκτελέσῃ ταύτην ἐκ νέου ἐπιμελέστερον. Ὁ βραδύτερον ἐρχόμενος παραμένει τὴν μεσημβρίαν ἢ τὴν ἑσπέραν ἐν τῷ σχολείῳ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἄλλων, ἐὰν δὲ τοῦτο μὴ ἐπιφέρῃ ἀποτέλεσμά τι ἐπιβάλλομεν αὐτῷ νὰ προσέρχηται ἑκάστην πρωίαν 10 λεπτὰ ἢ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας ἐνωρίτερον τῶν ἄλλων. Ὁ ἀπρόσεκτος ὀφείλει νὰ μάθῃ ἔν τινι τῶν ἑπομένων διαλειμμάτων ὅ,τι οἱ ἄλλοι ἔμαθον, καθ᾽ ὃν χρόνον αὐτὸς ἠπροσέκτει. Ἐάν τις ἐλησμόνησε τὸν ἀπορροφητικὸν χάρτην ἢ ἄλλο τι, π. χ. βιβλίον, τετράδιον κ. λ. ὀφείλει κατὰ τὸ ἑπόμενον μάθημα καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως αὐτοῦ νὰ δείξῃ εἰς τὸν διδάσκαλον ὅτι ἔφερε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀντικείμενον.

Πᾶσαι αἱ ποιναὶ αὗται φαίνονται εἰς τὸν μαθητὴν ὡς φυσικὸν

Ε.Γ.Λ της Κ.Σ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ἐπακολούθημα τοῦ παραπτώματος καὶ ἄγουσι ταχύτερον καὶ εὐκολώτερον εἰς τὴν βελτίωσιν αὐτοῦ.

6. Ἐὰν νῦν ἐξετάσωμεν τὰς ποινὰς καθ' ἑαυτάς, ἀσχέτως δηλ. πρὸς τὸ παράπτωμα, βλέπομεν ὅτι αὗται ἄλλοτε μὲν **στεροῦσι** τὸν μαθητὴν ἀγαθοῦ τινος, ἄλλοτε δ' **ἐπιβάλλουσιν** εἰς αὐτὸν κακόν τι. Τὰς ποινὰς τοῦ πρώτου εἴδους καλοῦμεν **ἀρνητικάς**, τὰς δὲ τοῦ δευτέρου **θετικάς**.

Ἐξετάσωμεν πρῶτον **τὰς ἀρνητικὰς** ποινάς. Αὗται, ὅπως ἤδη ὑπεδηλώθη, στεροῦσιν ἢ κωλύουσι τὸν μαθητήν τινος, ὅπερ οὗτος περὶ πολλοῦ ποιεῖται. Τί δ' εἶναι τὸ πρᾶγμα τοῦτο, τοὐλάχιστον εἰς τὰς πλείστας περιπτώσεις, ἐννοοῦμεν εὐκόλως, ἐὰν ἀναμνησθῶμεν τὰ παραδείγματα, ἅτιν' ἀνώτερω ἀνεφέραμεν, προκειμένου περὶ ὡρισμένων εἰδῶν ποινῆς. Ἄλλοτε μὲν ὀφείλει ὁ μαθητὴς νὰ παραμείνῃ ἐπί τινα χρόνον κατὰ τὴν μεσημβρίαν ἐν τῷ σχολείῳ, ἐὰν ἐβράδυνε τὴν πρωΐαν ἢ ὅπως ἐκτελέσῃ ἐκ νέου ἐργασίαν κακῶς πρότερον ἐκτελεσθεῖσαν. Ἄλλοτε δ' ἀποχωρίζομεν αὐτὸν τῶν λοιπῶν κατὰ τὰ διαλείμματα, ὅπως μὴ παίξῃ μετ' αὐτῶν.

Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον περιορίζομεν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τροφίμου ἢ καὶ στεροῦμεν αὐτὸν ταύτης παντελῶς ἐπί τινα χρόνον. Ἡ ἐλευθερία δ' ὅμως εἶναι διὰ τοὺς μαθητάς, οἵτινες ἔχουσι ζωηρότητα καὶ εὐκινησίαν καὶ ἀκατανίκητον πρὸς κίνησιν καὶ ἐνέργειαν ὁρμὴν μέγα ἀγαθόν. Στεροῦντες ἄρα τὸν μαθητὴν τὴν ἐλευθερίαν ἐπιβάλλομεν αὐτῷ ἀλγεινὴν ποινήν. Διὸ τοῦτο δὲ ποιούμεθα συχνὴν χρῆσιν τῆς ποινῆς ταύτης καὶ δὴ συχνοτέραν πάσης ἄλλης. Κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν δ' ὅμως αὐτῆς προσέχομεν, ὅπως μὴ ἀφήσωμεν τοὺς μαθητὰς ***μόνους ἐν τῷ δωματίῳ, ἄνευ ἐποπτείας***, διότι οὕτω δύνανται νὰ ὑποπέσωσιν οὗτοι εἰς ἀτοπήματα πολλῷ μείζον' ἐκείνων, ἅτινα προεκάλεσαν τὴν τιμωρίαν.

Ἐξ ἄλλου δὲ δὲν πρέπει νὰ λαμβάνωσι τοιαύτην ἔκτασιν αἱ ποιναὶ τῆς στερήσεως τῆς ἐλευθερίας, ***ὥστε νὰ ὑπάρχῃ κίνδυνος βλάβης τῆς ὑγείας τῶν μαθητῶν***. Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ κρατῶμεν παῖδά τινα κατὰ τὴν μεσημβρίαν τόσον πολύ, ὥστε νὰ μὴ ἔχῃ οὗτος καιρὸν νὰ φάγῃ ἡσύχως καὶ ἀναπαυτικῶς τὴν μεσημβρινὴν αὐτοῦ τροφήν. Καὶ τὸν ἐν τῷ δωματίῳ δὲ περιορισμὸν δὲν πρέπει νὰ μεταχειρίζηταί τις ὑπὲρ τὸ δέον συχνάκις, διότι οἱ παῖδες ἔχουσιν ἀνάγκην νὰ μένωσι καὶ κινῶνται καθ' ἑκάστην ἐπὶ ὡρισμένην ὥραν εἰς τὸ ὕπαιθρον, μάλιστα δ' οἱ σωματικῶς ἀδύνατοι.

Εἰς τὰς ποινὰς τὰς ἀποστερούσας τὸν μαθητὴν τῆς ἐλευθερίας ἀνήκει καὶ ***ἡ ἐργασία***, ὅταν ἐπιβάλληται ***ὡς ποινή***. Συμβαίνει δηλ. πολλάκις διδάσκαλοί τινες, ὅπως τιμωρήσωσι μαθητὴν διά τιν' ἀταξίαν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μαθήματος, δι' ἀπροσεξίαν, ἀμέλειαν κ. λ.

νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς αὐτὸν ὅπως ἀντιγράψῃ ῥητά, ποιήματα ἢ καὶ τμῆμα ὁλόκληρον ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου ἅπαξ ἢ καὶ πολλάκις, ἢ καὶ ὅπως κατὰ λέξιν ἀποστηθίσῃ ταῦτα. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποινῆς εἶναι ***παντελῶς ἀπορριπτέον***. Τὸ μέν, διότι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὑπερτιμᾶται ἡ ἱκανότης τῶν παίδων καὶ ἐπιβάλλεται αὐτοῖς ὑπερβολικὴ ἐργασία, ἕνεκα δὲ τούτου οἱ μὲν εὐσυνείδητοι μαθηταὶ κοπιάζουσιν ὑπὲρ τὸ δέον, ὥστε βλάπτεται ἡ σωματικὴ αὐτῶν δροσερότης καὶ ὑγεία, οἱ δ' ἄλλοι ἢ οὐδόλως ἢ πολὺ ἐλλιπῶς ἐκτελοῦσι τὴν ἐπιβληθεῖσαν ἐργασίαν, οὕτω δ' ἐθίζονται ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἡλικίας εἰς τὴν παράλειψιν τοῦ καθήκοντος καὶ τὴν ἀσυνειδησίαν. Τὸ δὲ διότι, ὅταν ἐπιβάλλωμεν τὴν ἐργασίαν ὡς ποινήν, συντελοῦμεν ὅπως σχηματίσῃ ὁ μαθητὴς ἐσφαλμένην γνώμην περί τε τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀξίας αὐτῆς. Ἡ ἐργασία δηλ. πρέπει νὰ φαίνηται εἰς πάντα μαθητὴν εὐχάριστόν τι, εὐεργετικὸν καὶ σωτήριον. Ὅταν δ' ὅμως μεταχειρίζηται ταύτην ὁ διδάσκαλος ὡς μέσον πρὸς τιμωρίαν, παρουσιάζεται αὕτη πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ παιδὸς ὥς τι κακόν· καὶ ἐν τῷ μέλλοντι δὲ θὰ θεωρῇ ταύτην ὁ παῖς κακόν, οὗτινος πάσῃ δυνάμει πρέπει νἀπαλλαγῇ. Ἀντὶ εὐεργετήματος θεωρεῖ ταύτην δυστύχημα· ἡ ἐκ τῆς ἐργασίας ἄρα χαρὰ καὶ εὐχαρίστησις καταπνίγεται, ὅταν συχνάκις ὁρίζωμεν τὴν ἐργασίαν ὡς ποινήν. (*)

7. Πλὴν δ' ὅμως τῶν ἀρνητικῶν τούτων ποινῶν ἐλέγομεν ὅτι ὑπάρχουσι καὶ **θετικαί**, καθ' ἃς ὁ διδάσκαλος σκοπίμως προξενεῖ εἰς τὸν μαθητὴν κακόν τι. Ἡ συχνοτάτη τῶν ποινῶν τούτων εἶναι ***ἡ μομφὴ ἢ ἐπίπληξις***. Καὶ ἐνίοτε μὲν μεταχειρίζεται ταύτην ὁ διδάσκαλος μόνην, ἐνίοτε δ' ἐν συνδυασμῷ πρός τινα τῶν ἀνωτέρω ῥηθεισῶν ποινῶν. Ἐν τῇ μομφῇ δ' ὅμως ἢ ἐπιπλήξει πρέπει νἀποφεύγῃ ὁ διδάσκαλος, ὅσον δύναται, ***ἀπρεπεῖς ἢ προσβλητικὰς ἐκφράσεις***, ἥκιστα

(*) Ἡ ἐργασία ἐπιβαλλομένη ὡς ποινὴ καὶ οὐχὶ πρὸς ἀντικατάστασιν ἐργασίας ἀμελῶς ἢ ἐλλιπῶς ἐκτελεσθείσης, εἶναι παντελῶς ἀπορριπτέα· τὸ νἀντιγράψῃ μαθητής τις 20—30, πολλάκις μάλιστα καὶ 100, φορὰς μίαν φράσιν π. χ. «εἶμαι ζῷον», ἢ τόσας γραμμὰς τοσάκις ἐκ τοῦ κειμένου, δὲν ἐπιφέρει μὲν οὐδεμίαν διόρθωσιν εἰς τὸν μαθητήν, συντελεῖ δὲ νἀποβλακώσῃ τοῦτον. Ἰδίᾳ δὲ ἀνοητότατον εἶναι νὰ ἐπιβάλλῃ τις, ὡς ποινήν, ἀντιγραφὴν ἐκ βιβλίων ἀξίων παντὸς σεβασμοῦ καὶ πάσης ἐκτιμήσεως, οἷον εἶναι τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον· δὲν ὑπάρχει ἀποτελεσματικώτερον μέσον, ἵνα καταστήσωμεν τὸ βιβλίον τοῦτο ἀντιπαθητικώτατον καὶ ἀπαισιώτατον πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν μαθητῶν, ἢ νὰ ἐπιβάλλωμεν αὐτοῖς τιμωρίαν ἐκ τούτου. Τὴν κατὰ τοῦ τιμωροῦντος ἀντιπάθειαν μεταφέρουσιν οὗτοι καὶ εἰς τὸ μέσον τῆς ποινῆς, τὸ βιβλίον, βλασφημοῦσι κατ' αὐτοῦ, ὑβρίζουσι καὶ ἀπερχόμενοι τοῦ σχολείου οὐδ' ἐγγίζουσι πλέον αὐτό. Δὲν εἶναι λοιπὸν τοῦτο καταστροφὴ ἄμεσος τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς, τοῦ τε ἀπωτέρου καὶ τοῦ ἐγγυτέρου ; Καὶ ἀφοῦ τόσ' ἄλλ' ἀπαγορεύονται διὰ νομοθετικῶν μέτρων, διατί νὰ μὴ ἀπαγορεύηται καὶ τοῦτο ῥητῶς καὶ αὐστηρῶς ὑπὸ τοῦ νόμου ; (Σ. Μ.).

δὲ πάντων ἐπιτρέπεται νὰ περικοσμῇ τοὺς μαθητὰς δι᾽ ὀνομάτων ἐκ τοῦ βασιλείου τῶν ζῴων εἰλημμένων. Τοῦτο πράττων φαίνεται εἰς τοὺς παῖδας ἀμόρφωτος, σκληρὸς καὶ ἀγροῖκος· οἱ μαθηταὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἀποβάλλουσι πᾶσαν πρὸς αὐτὸν ἐκτίμησιν καὶ αὐτοὶ δὲ κατ᾽ ὀλίγον ἐθίζουσιν εἰς τὸ ἀκαλαίσθητον καὶ τὸ ἀγροῖκον ἐν τῷ λόγῳ. Μετὰ τῆς αὐτῆς προσοχῆς, ἂς ἀποφεύγῃ ὁ διδάσκαλος ἐπιπλήττων **τὴν εἰρωνίαν, τὸ σκῶμμα** καὶ **τὸν χλευασμόν**. Ἡ ἐπίπληξις οὐδὲν ἄλλο πρέπει νὰ περιέχῃ ἢ τὴν σοβαρὰν τοῦ παιδαγωγοῦ ἀπαρέσκειαν. Εἰρωνία καὶ χλεύη λυποῦσι καὶ προσβάλλουσι τὸν τρόφιμον καὶ δεικνύουσιν αὐτῷ ὅτι ὁ διδάσκαλος δὲν τὸν ἀγαπᾷ, ἀλλὰ μᾶλλον δυσμενῶς διάκειται πρὸς αὐτόν. Τὴν ἐπίπληξιν δὲ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ κάμνωμεν πάντοτε διὰ λέξεων. **Ἀποδοκιμαστικὸν βλέμμα** (*) ἢ **χειρονομία** ἔχει πολλάκις τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα, ὅπερ καὶ ἡ διὰ λέξεων ἐπίπληξις.

Καὶ αἱ **σωματικαὶ ποιναὶ** ἀνήκουσιν εἰς τὰς θετικὰς ποινάς, διότι καὶ διὰ τούτων ἐπιφέρομεν κακόν τι εἰς τὸν τρόφιμον. Ἐγείρονται δ᾽ ὅμως σοβαραὶ ἀντιρρήσεις κατὰ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν. Πρῶτον

(*) Διὰ κλασσικῶν λέξεων περιγράφει τὴν ἐπίδρασιν, ἣν δύναται νὰ ἀσκήσῃ τὸ βλέμμα τοῦ διδασκάλου εἰς τοὺς μαθητὰς ὁ Matthias, ἔνθ. ἀν. σελ. 178: «Πολὺ ἐπιφανῆ καὶ ἀξίαν σεβασμοῦ θέσιν κατέχει μεταξὺ τῶν ποινῶν ἡ βωβὴ ποινὴ ἢ βωβὴ ἐπίπληξις, ἥτις ἐκδηλοῦται διὰ τοῦ βλέμματος ἢ καταλλήλων κινήσεων. Ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἰσχυρὰν δύναμιν. Ὀρθῶς καὶ δικαίως ὑπομιμνήσκουσί τινες ὅτι ὁ ἄνθρωπος διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καταδαμάζει τἄγρια θηρία· πόσον εὐκόλως ἄρα θὰ ἠδύνατο νὰ περιορίσῃ πάσας τὰς κακὰς καὶ διεστραμμένας ὁρμὰς καὶ κλίσεις τῆς νέας τῶν ἀνθρώπων ψυχῆς; «Ὅταν βλέπῃ ὁ ὀφθαλμός, φλέγεται ἡ καρδία», ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ πρώτιστον ῥητόν, ὅπερ θὰ ἠκολούθει ὁ διδάσκαλος ἐν τῇ ἐπιβολῇ τῆς ποινῆς. Τὸν ἐν μετεωρίᾳ εὑρισκόμενον καὶ παίζοντα μαθητὴν δύναταί τις νὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν προσοχὴν δι᾽ αὐστηροῦ, ἐρευνητικοῦ καὶ τιμωροῦ βλέμματος. Ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ Κυρίου συνετέλεσεν, ὅπως ὁ Πέτρος ἐξέλθῃ καὶ κλαύσῃ πικρῶς· αἱ ἁπλαῖ λέξεις «καὶ στραφεὶς ὁ Κύριος ἐνέβλεψε τῷ Πέτρῳ, καὶ ἐξελθὼν ἔξω ὁ Πέτρος ἔκλαυσε πικρῶς», περιέχουσι μεγάλην σοφίαν καὶ βαθεῖαν γνῶσιν περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ὀφθαλμοῦ διά τε τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν βελτίωσιν τῶν παίδων. Ἐπιτήδειος ὀφθαλμὸς δύναται νὰ διευθύνῃ οὐχὶ μόνον ἕνα μαθητήν, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρον τάξιν. Ὅταν, διαρκούσης τῆς διδασκαλίας, παρατηρῆται ἔλλειψις προσοχῆς καὶ ἡσυχίας, ἂς διακόψῃ ὁ διδάσκαλος τὸ μάθημα καὶ ἂς παρατηρήσῃ τὴν ὅλην τάξιν μετ᾽ ἠρεμίας, δυνάμεως καὶ ἰσχυρᾶς βουλήσεως. Ἡ αἰφνιδία ἡσυχία καὶ τὸ σταθερὸν τοῦ διδασκάλου βλέμμα θὰ ἐπιφέρῃ διὰ μιᾶς τὴν βαθυτάτην ἡσυχίαν καὶ τὸν ὕπατον τῆς προσοχῆς βαθμόν. Εἰς τὴν βωβὴν τοῦ διδασκάλου ἐνέργειαν καὶ δρᾶσιν ἀνήκουσι καὶ αἱ ὀρθαὶ καὶ κατάλληλοι χειρονομίαι. Ἐλαφρά τις τῆς χειρὸς ἢ τῆς κεφαλῆς κίνησις, ἁπλῆ τις κατάλληλος ψαῦσις τοῦ παιδὸς δύναται νὰ ἐπιφέρῃ σπουδαῖον πλειστάκις ἀποτέλεσμα. Νεαροὶ δ᾽ ὅμως καὶ πρωτόπειροι διδάσκαλοι περιπίπτουσι πολλάκις εἰς τὸ σφάλμα νὰ μὴ χρησιμοποιῶσιν ἐπαρκῶς τὰ σιωπηλὰ ταῦτα τῆς ποινῆς μέσα, καὶ δὲν ζητοῦσι τὴν δύναμιν αὐτῶν ἐν τῇ σιωπηλῇ τῶν μαθητῶν κυβερνήσει». (Σ. Μ.).

μὲν κατὰ ταύτας εὐκόλως περιπίπτουσιν εἰς ἀψιθυμίαν καὶ ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ μαθητής. Ὁ διδάσκαλος μάλιστα εὑρίσκεται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐν ἀψιθυμίᾳ ἤδη καὶ κατὰ τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἐπιβάλλει τὸ παιδονομικὸν τοῦτο μέτρον. Κτυπᾷ λοιπὸν διὰ τοῦτο τὸν παῖδα ἰσχυρότερον τοῦ δέοντος καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ βλάψῃ τὴν ὑγείαν αὐτοῦ, ὅπως πολλάκις συμβαίνει· ἐν πάσῃ δ' ὅμως περιπτώσει διδάσκαλος δέρων φαίνεται τοῖς μαθηταῖς ἀγροῖκος καὶ ἄδικος. Καὶ ἐὰν κατορθοῖ ὁ διδάσκαλος νὰ διατηρήσῃ ψυχραιμίαν καὶ πρὸ τῆς ποινῆς καὶ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς καὶ νὰ εὕρῃ τὸ προσῆκον μέτρον, ὁ μαθητὴς ταράσσεται, περιπίπτει εἰς ἀψιθυμίαν καὶ ἀδυνατεῖ νὰ κρίνῃ ὀρθῶς καὶ δικαίως τὴν ποινήν. Μέμφεται λοιπὸν τὸν διδάσκαλον ὡς ἄδικον, διὰ τοῦτο δὲ καὶ μισεῖ αὐτὸν καὶ ἐν πάσῃ δοθείσῃ εὐκαιρίᾳ ἐναντιοῦται πρὸς αὐτόν.

Εἰς τὰς σκέψεις ταύτας καὶ τὰς ἀμφιβολίας περὶ τοῦ ὀρθοῦ καὶ δικαίου τοῦ εἴδους τούτου τῆς ποινῆς προστίθεται καὶ ἕτερον. Ὅταν ἀρχίσῃ ὁ διδάσκαλος νὰ τιμωρῇ τοὺς μαθητὰς σωματικῶς, εὐκόλως γίγνεται τοῦτο εἰς αὐτὸν ἔθος, διότι ἡ ποινὴ αὕτη πολὺ προσελκύει(*) διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς τ' ἐπιβολῆς καὶ τῆς ἐκτελέσεως οὕτως, ὥστε ταχέως ὁ διδάσκαλος εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν καὶ διὰ τὴν ἐλαχίστην μάλιστ' ἀταξίαν ἐπιβάλλει τὴν σωματικὴν ποινήν. Ὅσῳ περισσοτέρα δ' ὅμως χρῆσις τῆς ποινῆς ταύτης γίγνεται, τοσούτῳ χείρων καθίσταται καὶ ἡ ἐν τῷ σχολείῳ πειθαρχία, διότι οἱ μαθηταὶ μισοῦσιν ἀεὶ περισσότερον τὸν διδάσκαλον ἀντὶ νἀγαπῶσιν αὐτὸν καὶ ζητοῦσι διὰ πάσης δυνατῆς ἀταξίας καὶ ἐνοχλήσεως νὰ ἐκδικηθῶσιν αὐτόν.

Ἕνεκα τῶν λόγων τούτων ἔπρεπε τελείως νὰ καταργηθῶσιν αἱ σωματικαὶ ποιναί. Ὅταν δ' ὅμως ὁ διδάσκαλος συναντήσῃ πείσμονα κακοβουλίαν καὶ νομίζῃ ὅτι ἄνευ τοῦ μέσου τούτου δὲν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ πρακτικὸν ἀποτέλεσμα, ἂς χρησιμοποιῇ ταύτας, ἂς προσέχῃ δ' ὅμως νὰ μὴ κτυπᾷ εἰς μέρη τοῦ σώματος, ὁπόθεν δύναται νὰ ἐπέλθῃ βλάβη τις, π. χ. εἰς τὴν κεφαλήν, τὰ νῶτα, τὰς χεῖρας. Ἄλλως εἶναι δυνατὸν νὰ καταστήσῃ καὶ τοὺς παῖδας καὶ ἑαυτὸν δυστυχῆ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ βίου (**).

(*) Πρβλ. καὶ τὸ τοῦ ποιητοῦ ἐν π. 294 «ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος». (Σ. Μ.)

(**) Σφοδρότατος ἀντεπεξέρχεται κατὰ τῶν σωματικῶν ποινῶν καὶ ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς, ὅστις, ἐν σελ. 180 τῆς Συλλογῆς τῶν προλεγομένων λέγει : Πρώτη διόρθωσις τῶν σχολείων ἀναγκαιοτέρα ἀπὸ ὅλας εἶναι ἡ κατάργησις τῆς τυραννικῆς συνηθείας τοῦ ξυλοκοπήματος. Ὅστις διδάσκει μὲ ξύλον εἰς τὰς χεῖρας, ἐκεῖνος νὰ πέμπηται παρευθὺς νὰ βόσκῃ χοίρους ἢ γαϊδάρους καὶ ὄχι νὰ συγχωρῆται νὰ διδάσκῃ λογικὰ πλάσματα. Μηγαρὶ δὲν εἶναι ἄλλα μέσα λογικῶν ζώων ἀξιώτερα καὶ νὰ κινήσωσι τοὺς νέους εἰς τὴν ἀγάπην τῆς παιδείας ἱκανώτερα παρὰ τὸν ξυλοκοπισμόν ; ἢ μόνον τῶν ταλαιπώρων ἑλληνοπαίδων αἱ ψυχαὶ ἀπεθηριώθησαν τόσον, ὥστε νὰ ἔχῃ χρείαν μάστιγος, ὅστις θέλει νὰ τὰς ἡμερώσῃ ;

8. Τὰ τέσσαρα παιδονομικὰ μέτρα, περὶ ὧν τελευταῖον ἐγένετο λόγος, ***ἡ ἐποπτεία, ἡ διαταγή, ἡ ἀπειλὴ*** καὶ ***ἡ ποινή,*** σκοποῦσι νὰ ἐξασκήσωσι πίεσίν τινα ἐπὶ τὸν τρόφιμον, ὅπως οὕτω κωλύσωσιν τὰς ἐν αὐτῷ ἐνοχλητικὰς ἐπιθυμίας. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὀνομάζομεν ταῦτα ***κωλυτικὰ*** ἢ ***πιεστικὰ*** παιδονομικὰ μέτρα.

Εἶναι δὲ σπουδαῖον κατὰ τίνα σειρὰν θὰ μεταχειριζώμεθα ταῦτα. ***Ἡ ἐποπτεία*** οὐδέποτ' ἐπιτρέπεται νὰ λείπη, δὲν εἶναι δυνατὸν ἄρα νὰ γίνη λόγος περὶ τοῦ ἐὰν τὸ παιδονομικὸν τοῦτο μέτρον πρέπη νὰ προηγῆται ἢ νὰ ἕπηται τῶν λοιπῶν. Τοὐναντίον δ' ὅμως ***ἡ διαταγή, ἡ ἀπειλὴ*** καὶ ***ἡ ποινὴ*** ὀφείλουσι πάντοτε τοιαύτην σειρὰν νἀκολουθῶσιν, ὥστε νὰ δοκιμάζωμεν πρότερον ἐπιεικέστερον μέτρον καὶ ὅταν ἴδωμεν ὅτι τοῦτο ἀποτυγχάνει, ἀλλὰ τότε μόνον, νὰ καταφεύγωμεν εἰς ἄλλο. Τοῦτο συμβαίνει, ὅταν ἐφαρμόζωμεν τὰ μέτρα ταῦτα κατὰ τὴν σειράν, καθ' ἣν ἀνωτέρω ἐξητάσαμεν αὐτά. Ἐν πάσῃ λοιπὸν περιπτώσει ***θὰ ἐκδίδωμεν πρῶτον διαταγήν, μετὰ δὲ ταῦτα, ἐὰν τὸ παράπτωμα ἐπακολουθῇ μετὰ μακρότερον χρόνον, ὑπομιμνήσκομεν τὴν διαταγὴν ταύτην, εἶτ' ἀπειλοῦμεν καὶ τέλος τιμωροῦμεν.*** Θὰ ἦτο μέγα σφάλμα νὰ ἐφαρμόσωμεν αὐστηρότερον κωλυτικὸν μέτρον

ἀλλά, καὶ ἐὰν ἦσαν τοιαῦται, ἡ μάστιξ ἄλλο νὰ κάμῃ δὲν δύναται πλὴν ἀπὸ λεοντώδη καὶ γενναῖα νὰ τὰ μεταβάλῃ εἰς ὕπουλα καὶ κακοηθέστατα θηρία. Ἡ παιδεία τῶν νέων δὲν εἶναι ἔργον πλινθουργίας, οὐδὲ οἱ διδάσκαλοι πρέπει νὰ μεταβάλλωνται εἰς ἐργοδιώκτας μαστιγοφόρους παρομοίους τῶν ἐργοδιωκτῶν τοῦ Φαραώ. Τοὐναντίον εἶναι ἔργον ἡμερώσεως, χρηστοηθείας καὶ ἀρετῆς, τὴν ὁποίαν πῶς δύνανται νὰ παραδώσουν εἰς τὰς νεαρὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν, ἐὰν δίδωσιν εἰς αὐτοὺς καθημερινὰ παραδείγματα τοῦ ἀγριωτάτου πάθους τῆς ὀργῆς; Αἱ ψυχαὶ τῶν νέων εἶναι φυσικὰ συνεριστικαὶ καὶ φιλότιμοι καὶ σπανίως, ὅταν ἡ παράδοσις τῶν μαθημάτων γίνηται μὲ μέθοδον, εὑρίσκεται τις ἀναμεταξὺ αὐτῶν τόσον πέτρινος, ὅστις ἀκούων τῶν συμμαθητῶν αὐτοῦ τὰ ἐγκώμια, δὲν ἤθελε πάθει τὴν ἀγρυπνίαν τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀνακράζοντος «οὐκ ἐᾷ με καθεύδειν τὸ τοῦ Μιλτιάδου τρόπαιον». Διατί λοιπὸν καταφρονοῦντες τὸ θαυμάσιον τοῦτο μέσον νὰ κινῶμεν μὲ ὠφέλειαν τὰς ψυχάς των, μεταχειριζόμεθα τῶν τυράννων τὴν μάστιγα, ἡ ὁποία τὰς ταράττει καὶ τὰς ἀγριαίνει μὲ ἀνεκδιήγητον βλάβην;» Ἀφορμὴν δὲ λαμβάνων ἐκ τῆς ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Χρυσολωρᾶ ῥήσεως «ὁ μὴ δαρεὶς ἄνθρωπος οὐ παιδεύεται» καὶ κρίνων ταύτην λέγει: «Γνώμη ἀληθής, ἂν ὁ λόγος ἦτο περὶ ὄνων, ψευδεστάτη δέ, ἂν ὁ παιδευόμενος εἶναι ἄνθρωπος, παρεκτὸς τότε μόνον ἴσως, ὅταν παιδεύηται ἀπὸ ἀπαίδευτον διδάσκαλον, ἐὰν καὶ τότε παρὰ τὸν μαθητὴν ἀξιώτερος μαστιγώσεως δὲν ἦτο αὐτὸς ὁ διδάσκαλος». Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Κοραῆς· θὰ ἔπρεπε δ' ὅμως τόμον ὅλον νὰ γράψῃ, ὁ θέλων νὰ πραγματευθῇ λεπτομερῶς τὸ ζήτημα ἐξετάζων τὰς περὶ τούτου γνώμας ἀρχαίων καὶ νεωτέρων παιδαγωγικῶν καὶ τὰ ὁριζόμενα ἐν ταῖς νομοθεσίαις τῶν διαφόρων ἐθνῶν. Φρονοῦμεν ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο διαρκῶς μεταξὺ τῶν παιδαγωγικῶν θὰ ὑφίσταται, διότι οὐχὶ μόνον παρ' ἑκάστῳ ἔθνει ἄλλα πρέπει νὰ ἰσχύωσι διὰ πολλοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ παρ' ἑκάστῳ ἀτόμῳ ἄλλη φύσις ὑπάρχει ἰδίων πρὸς διαπαιδαγώγησιν χρήζουσα μέτρων. (Σ. Μ.)

π. χ. τὴν ποινήν, πρὶν ἢ δοκιμάσωμεν ἐπιεικέστερον π. χ. τὴν διαταγὴν καὶ τὴν ἀπειλήν, διότι οὕτω θὰ περιηρχόμεθα εὐκόλως εἰς θέσιν, ὥστ' εἰς ἰσχυρογνώμονας μαθητὰς νὰ μὴ ἔχωμεν νὰ ἐπιβάλωμεν ἀνωτέραν ποινήν. Οἱ μαθηταὶ θὰ ἐξελάμβανον ἡμᾶς οὕτως ὡς καταντκηθέντας καὶ οὐδαμῶς θὰ ὑπήκουον πλέον. Διὰ τοῦτο, ***ἂς μὴ ἀπειλῇ τις πρὶν ἢ διατάξῃ καὶ ἂς μὴ τιμωρῇ πρὶν ἢ ἀπειλήσῃ***. Καὶ τιμωρῶν δ' ἂς μὴ καταφεύγῃ ἀμέσως εἰς τὸ ἀνώτατον μέτρον καὶ τὸ αὐστηρότατον εἶδος τῆς ποινῆς, ἀλλ' ἂς ἄρχηται ἀπὸ μικροτέρων ποινῶν, ὅταν δὲ παρουσιασθῇ ἀνάγκη, ἂς προβαίνῃ βαθμηδὸν εἰς μεγαλυτέρας καὶ αὐστηροτέρας.

3. Ἑλκυστικὰ μέτρα.

α΄. Τὸ κῦρος τοῦ Διδασκάλου.

1. ***Συχνὴ τῶν πιεστικῶν μέτρων χρῆσις δύναται εὐκόλως νἀποβῇ ἐπιβλαβὴς εἰς τὸν διδάσκαλον***. Οἱ μαθηταὶ δηλαδὴ ὑποτάσσονται καὶ ὑπακούουσι μόνον ἐφ' ὅσον ἰσχύουσι τὰ παιδονομικὰ ταῦτα μέτρα· χρησιμοποιοῦσι δ' ὅμως πᾶσαν στιγμήν, καθ' ἣν πιστεύουσιν ὅτι δὲν ἐπιτηροῦνται, ὅπως ἱκανοποιήσωσιν ὁρμητικώτερον τὰς ἀναρμόστους ἐπιθυμίας, ὑφ' ὧν κατέχονται. Πλὴν δὲ τούτου ἐπανειλημμέναι διαταγαί, ἀπειλαὶ καὶ ποιναὶ ἔχουσι τὸ κακὸν ἐπακολούθημα, ὅτι οἱ μαθηταὶ ἀποβάλλουσι τὴν πρὸς τὸν διδάσκαλον συμπάθειαν καὶ ἀνθίστανται πρὸς αὐτὸν καὶ ἐνοχλοῦσιν ἁπλῶς καὶ μόνον, ὅπως στενοχωρήσωσι καὶ λυπήσωσιν αὐτόν. Εὐτυχῶς δ' ὅμως ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα παιδονομικὰ μέτρα, ἅτιν' ἐπενεργοῦσι πολὺ ἀποτελεσματικώτερον τῶν κωλυτικῶν.

2. Τοιοῦτον μέτρον εἶναι ***τὸ κῦρος*** τοῦ διδασκάλου. Λέγομεν περὶ ἑνὸς διδασκάλου ὅτι ἔχει κῦρος, ὅταν οἱ μαθηταὶ ὑποτάσσωνται τελείως εἰς αὐτόν, διότι ἐκτιμῶσι, σέβονται αὐτόν. Ὁ διδάσκαλος ἄρ' ὀφείλει, ἐὰν θέλῃ νὰ φθάσῃ εἰς ἀγαθὰ ἀποτελέσματα ὡς πρὸς τὴν ἐν τῷ σχολείῳ τάξιν, νὰ κτήσηται τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν μαθητῶν. Πρὸς τοῦτο δὲ πρέπει πρώτιστα νὰ ἔχῃ ***ἐμβριθεῖς γνώσεις καὶ ἱκανὴν δεξιότητα***. Ὅταν οἱ μαθηταὶ συλλαμβάνωσι τὸν διδάσκαλον σφαλλόμενον ἀνὰ πᾶν βῆμα, ὅταν βλέπωσιν ὅτι τὰ διδακτέα πράγματ' ἐν γένει ἐσφαλμένως διδάσκει, δὲν δύνανται νὰ ἐκτιμήσωσιν αὐτόν. Μόνον ἐκεῖνος ὁ διδάσκαλος ἐκβιάζει τὸν σεβασμὸν τῶν μαθητῶν, περὶ οὗ οὗτοι πείθονται, ἀπὸ μαθήματος εἰς μάθημ' ὅτι εἶναι ἀντάξιος τοῦ ἔργου, ὅπερ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν ἡ κοινωνία καὶ ἡ πατρίς. Οὐχ ἧττον σπουδαῖον διὰ τὸν διδάσκαλον εἶναι νὰ ἔχῃ ***μεγάλην ἰσχὺν βουλήσεως***. Διδάσκαλος ἀσθενοῦς βουλήσεως ἄγεται καὶ φέρεται ὑπὸ τῶν ἑκάστοτε ψυχικῶν διαθέσεων καὶ ὀρέξεων αὐτοῦ, ἐνῷ ὀφείλει νὰ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Ι.ΕΛΛ τη Κ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

κολουθῇ πάντοτε ὡρισμένας ἀρχὰς καὶ ὡρισμέν' ἀξιώματα. Σήμερον π. χ. ἐπιτρέπει τὰ πάντα εἰς τοὺς μαθητάς, ἐνῷ αὔριον φαίνεται ὡς μαινόμενος καὶ κατὰ τὴν ἐλαχίστην ἀταξίαν, ἀπροσεξίαν καὶ ἀμέλειαν αὐτῶν. Ἀπειλεῖ καὶ ἐπιβάλλει μάλιστα ὑπερμέτρους ποινάς, ἀμέσως δ' ὅμως μετά τινα χρόνον ἀνακαλεῖ ταύτας. Καὶ ὁ διδάσκαλος οὗτος θἀποβῇ ἐντὸς βραχέος χρόνου ὁ περίγελως τῶν μαθητῶν, ὅπως καὶ ὁ ὀλίγα εἰδὼς καὶ δυνάμενος. Τοὐναντίον δ' ὅμως καὶ αὐτοὶ οἱ μαθηταὶ δὲν ἀρνοῦνται σεβασμὸν εἰς τὸν ἀκόλουθον εἰς ἑαυτόν, ὑπομονητικὸν καὶ κύριον ἑαυτοῦ διδάσκαλον. Διὰ τοῦτο ἔστω ὁ διδάσκαλος ***ἀμείλικτος*** εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν καὶ ἀπειλῶν, ἃς ἐκδίδει καὶ τῶν ποινῶν, ἃς ἐπιβάλλει. Πρὸς δ' ἂς μὴ ταράττηται, ἀλλ' ἂς μένῃ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ πρέποντος, καὶ ὅταν συναντᾷ καὶ τὴν μεγίστην κακοήθειαν καὶ τὴν χειρίστην ἀμέλειαν. Καὶ ἐὰν ποτε δὲ περιπέσῃ εἰς ἀθυμίαν, ἂς προσπαθῇ πάσῃ δυνάμει νὰ καταστέλλῃ ταύτην. Ἂς μὴ ζητῇ νὰ καταπαύσῃ τὴν ὀργήν, ὑφ' ἧς κατελήφθη, διὰ φωνῶν, ἐπιπλήξεων καὶ ῥαβδισμῶν, ἀλλ' ἂς προσπαθῇ πρότερον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἤρεμον ψυχικὴν κατάστασιν, μετὰ δὲ ταῦτ' ἂς ἐπιβάλλῃ μετὰ τόνου ἀξιοπρεποῦς τὰς ποινάς, ἃς νομίζει τυχὸν ἀναγκαίας. Ἂς ἀποφεύγῃ περαιτέρω νὰ θέλῃ νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐν τῇ τάξει ταραχὴν δι' ἰσχυρῶν φωνῶν, κραυγῶν καὶ κτυπημάτων. Ἐὰν ἀντὶ τούτου ὁμιλῇ διὰ φωνῆς χαμηλοτέρας ἢ συνήθως, ἐπιτυγχάνει εὐκολώτερον νἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ ἡσυχίαν.

3. Κατὰ ταῦτα ὁ διδάσκαλος κατορθοῖ νἀποκτήσῃ παρὰ τοῖς μαθηταῖς σεβασμόν, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ ***κῦρος*** διὰ τῶν ***ἐμβριθῶν καὶ εὐρειῶν γνώσεων*** καὶ διὰ τῆς ***ἰσχυρᾶς βουλήσεως***, ἰδιαίτατα δὲ διὰ τῆς ἀκολουθίας πρὸς ἑαυτὸν τῆς ὑπομονῆς καὶ τοῦ ἄρχειν ἑαυτοῦ. Ὅταν δ' ἅπαξ κατανοήσωσιν οἱ μαθηταὶ τὴν πνευματικὴν ὑπεροχὴν τοῦ διδασκάλου, δὲν βλάπτει τὸ κῦρος αὐτοῦ, ἐὰν οὗτος κατ' ἐξαίρεσιν περιπέσῃ ποτὲ εἰς σφάλμα τι κατὰ τὴν διδασκαλίαν, ἢ ἐὰν κάμῃ ἐσφαλμένην χρῆσιν τῶν παιδονομικῶν μέτρων. Εἶναι βεβαίως δυνατὸν καὶ ὁ ἄριστος καὶ ὁ ἀρτιώτατα μεμορφωμένος διδάσκαλος νὰ εἴπῃ ποτὲ ὅτι δὲν γνωρίζει τοῦτο, περὶ οὗ ἐρωτᾶται, ἢ νὰ ἐξελεγχθῇ ὑπὸ τῶν μαθητῶν σφαλλόμενος περί τι. Πάντως δ' ὅμως πρέπει, ἐὰν θέλῃ ὁ διδάσκαλος νὰ μὴ ἐπιδράσωσι ταῦτ' ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τὸ ἤδη κτηθὲν κῦρος, νὰ εἶναι μόνον ***ἐξαιρέσεις***. Πλὴν δὲ τούτου πρέπει ὁ διδάσκαλος καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ νὰ δείξῃ τὴν πνευματικὴν ὑπεροχήν του, τὸ μὲν ἀνομολογῶν τὴν πλάνην καὶ μὴ ζητῶν νὰ περικαλύψῃ ταύτην, τὸ δ' ἐπιμελῶς διορθῶν τὸ σφάλμα του, δεικνύων μεγάλην ἐπιθυμίαν καὶ καταβάλλων μεγάλην προσπάθειαν, ὅπως τελειοποιήσῃ τὰς ἔν τινι σημείῳ ἐλλιπεῖς γνώσεις αὐτοῦ.

4. Ἕκαστος δ' ὅμως διδάσκαλος ὀφείλει πρώτιστα καὶ μάλιστα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ Ε.Υ.Δ. τηε Κ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

νὰ φροντίσῃ, ὅπως ἀποκτήσῃ τἀνωτέρω ῥηθέντ' ἐρείσματα τοῦ κύρους, τὰς ἐμβριθεῖς γνώσεις καὶ τὴν ἰσχυρὰν βούλησιν. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ κατορθώσῃ τὸ μὲν ***διὰ σοβαρᾶς καὶ ἐπιμεμελημένης ἐργασίας*** τὸ δὲ δι' ***εὐσυνειδήτου ἀγωγῆς ἑαυτοῦ***. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον, ὅπως ***ὁ ὑποψήφιος διὰ τὸ διδασκαλικὸν ἔργον*** ἐργάζηται ἀδιαλείπτως καί εὐσυνειδητότατα πρὸς τελειοτέραν πνευματικὴν μόρφωσιν καὶ ἠθικὴν τελειοποίησιν· ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ ἄριστος μαθητὴς κατὰ τὴν ἐκ τοῦ διδασκαλείου ἀποφοίτησιν ἐλλιπεῖς μόνον κέκτηται γνώσεις, ὀφείλει καὶ ***ὡς διδάσκαλος*** κατόπιν νὰ φροντίζῃ, κατὰ δύναμιν, ***περὶ τῆς περαιτέρω μορφώσεως αὐτοῦ***. Διὰ τοῦτο ἂς μελετᾷ ἐπιμελῶς ὁ διδάσκαλος ἐπιστημονικὰ καὶ εἰδικώτερον παιδαγωγικὰ βιβλία καὶ περιοδικά, ἂς ἐπισκέπτηται τακτικῶς διδασκαλικὰ συνέδρια καὶ ἐπιστημονικὰς διαλέξεις, ἂς ἐπιζητῇ συχνὴν ἀναστροφὴν μετ' ἄλλων λογίων, παρ' ὧν δύναταί τι νὰ διδαχθῇ κ. λ. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον θὰ γίγνωνται κατ' ὀλίγον αἱ γνώσεις αὐτοῦ καὶ ἐκτενέστεραι καὶ ἐμβριθέστεραι καὶ θὰ ἐκβιάζῃ ἀεὶ περισσότερον τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν μαθητῶν. Ἐὰν τοὐναντίον ῥαθυμῇ οὐχὶ μόνον μένει στάσιμος ἐπιστημονικῶς, ἀλλὰ καὶ λησμονεῖ τὰς ὀλίγας γνώσεις, δι' ὧν ἐπροίκισεν αὐτὸν τὸ διδασκαλεῖον. Οὕτω δ' ἀποβαίνει ἀδύνατον εἰς αὐτὸν νἀποκτήσῃ τὸ ἀναγκαῖον κῦρος. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς Κυβερνητικῆς καθίσταται εἰς αὐτὸν πολλῷ δυσχερεστέρα ἢ εἰς ἄλλον, ὅστις διαρκῶς φροντίζει περὶ τῆς περαιτέρω μορφώσεως αὐτοῦ.

5. Μετὰ τῆς αὐτῆς δ' εὐσυνειδησίας, μεθ' ἧς ἐργάζεται πρὸς ἐπέκτασιν καὶ ἐμβάθυνσιν τῶν γνώσεών του πρέπει νὰ ἐργάζηται καὶ ***πρὸς τελειοποίησιν τῆς βουλήσεως αὐτοῦ***. Ἂς συνειθίσῃ λοιπὸν εἰς αὐστηρὰν ἀκρίβειαν καὶ τάξιν ἐν πάσαις ταῖς ἐργασίαις, ἐν τῇ κατ' οἶκον παρασκευῇ, τῇ φροντίδι περὶ ἐγκαίρου ἑτοιμασίας τοῦ ἀναγκαίου δι' ἕκαστον μάθημα ἐποπτικοῦ ὑλικοῦ, ταῖς διορθώσεσι, τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ ἐνάρξει καὶ τῇ ἀποπερατώσει τοῦ μαθήματος, πρὸς δ' ἐν τῇ εὐσυνειδήτῳ χρήσει καὶ ἐφαρμογῇ τῶν παιδονομικῶν μέτρων, ἐν τῇ ὑπομονῇ, τῷ ἄρχειν ἑαυτοῦ κ. λ. κ. λ. Ἐὰν δ' ἀνθίστανται εἰς τοῦτο αἱ ὀρέξεις καὶ αἱ κλίσεις αὐτοῦ, ἂς ἀγωνίζηται κατ' αὐτῶν δραστηρίως καὶ ἂς μὴ πείθηται ταύταις, ἀλλὰ τῇ ἑαυτοῦ κρείττονι ἠθικῇ γνώσει. Ἐὰν δ' ἐπιμένῃ πάντοτ' εἰς τοῦτο, κατορθοῖ νὰ ἐνισχύσῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν· οὕτως ἐμπνέει ἀεὶ μείζονα σεβασμὸν πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ εὐκολύνεται πολὺ εἰς τὸ παιδονομικὸν ἔργον του.

β'. *Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν διδάσκαλον.*

1. Ἕτερον παιδονομικὸν μέτρον εἶναι ***ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἀφοσίωσις τῶν μαθητῶν πρὸς τὸν διδάσκαλον***. Ἐὰν δῆλον ὅτι ὁ μαθητὴς

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
Ε.Υ. της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ἀγαπᾷ τὸν διδάσκαλον, ἀποφεύγει ἐνοχλήσεις καὶ μόνον διὰ τοῦτο, ***ὅπως μὴ λυπήσῃ αὐτόν.*** Πρὸς δ' ἐπιθυμεῖ διὰ τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς ***νἀποκτήσῃ τὴν ἀγάπην τοῦ διδασκάλου,*** ἢ νὰ διατηρήσῃ τὴν ἤδη κτηθεῖσαν. Ἐάν δέ ποτ' ἐννοήσῃ ὅτι ἕνεκα οἱουδήποτε παραπτώματος διεταράχθη ἡ μετὰ τοῦ διδασκάλου φιλικὴ σχέσις αὐτοῦ, προσπαθεῖ νὰ ἐπαναφέρῃ ταύτην εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν διὰ παραδειγματικῆς διαγωγῆς.

2. Διὰ ταῦτα πάντα ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ φροντίζῃ ***νἀποκτήσῃ τὴν ἀγάπην τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν.*** Ὁ κύριος δὲ τούτου ὅρος καὶ ἡ ἀπαραίτητος προϋπόθεσις εἶναι νὰ διαφέρηται καὶ αὐτὸς διὰ τοὺς παῖδας καὶ ἀγαπᾷ αὐτούς, πρὸς δὲ νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ ἐμβάλλῃ τὴν πεποίθησιν ταύτην εἰς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς. Διὰ τοῦτο δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παρέρχηται πρὸ αὐτῶν ψυχρὸς καὶ ἀδιάφορος· Πᾶς μαθητὴς πρέπει νὰ ἐννοήσῃ ὅτι κατέχει ἤδη θέσιν ἐν τῷ νῷ καὶ τῇ καρδίᾳ τοῦ διδασκάλου. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη ὁ διδάσκαλος, ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον, νὰ μάθῃ οὐχὶ μόνον τὰ ἐπίθετα, ἀλλὰ καὶ τὰ κύρια τῶν μαθητῶν ὀνόματα καὶ νὰ προσαγορεύῃ τούτους διὰ τούτων. Διότι, ἐὰν προσαγορεύῃ ἕκαστον οὐχὶ διὰ τοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ διὰ τοῦ ***σὺ*** ἢ ***ὁ ἄλλος,*** λείπει ἡ ὀρθὴ καὶ ἡ δέουσα προσωπικὴ σχέσις μεταξὺ διδασκάλου καὶ μαθητοῦ. Ἂς μὴ παραλείπῃ δ' ὁ διδάσκαλος, δοθείσης καταλλήλου περιστάσεως, νὰ μεταχειρίζηται πρὸς τοὺς μαθητὰς εὐπροσήγορον καὶ φιλοφρονητικόν τινα λόγον ἢ καὶ ἀστεῖόν τι. Ἐν γένει δὲ πρέπει ***νἀναστρέφηται μετὰ τῶν παίδων*** καὶ μετὰ τὸ μάθημα καὶ νὰ μὴ κρατῇ ἑαυτὸν αὐστηρῶς μακρὰν αὐτῶν.

3. Ἡ ἀναστροφὴ δ' αὕτη λαμβάνει ***δύο μορφάς.*** Ἄλλοτε μὲν ἀναστρέφεται ὁ διδάσκαλος μετὰ τῶν μαθητῶν ἐν τῇ αὐλῇ ἢ τῷ κήπῳ τοῦ σχολείου, κατὰ τὰς ἐκδρομάς, τοὺς περιπάτους καὶ τὰ ταξίδια, ὡς ἐὰν οὗτοι ἦσαν ἴσοι πρὸς αὐτὸν· παίζει καὶ ἀστεΐζεται μετ' αὐτῶν καὶ συζητεῖ περὶ τῶν ἀτομικῶν αὐτῶν ὑποθέσεων καὶ διαφερόντων. ***Κατέρχεται λοιπὸν εἰς τὴν τῶν μαθητῶν βαθμίδα*** καὶ μετέχει τοῦ πνευματικοῦ βίου αὐτῶν.

Εὐνόητον δ' ὅμως εἶναι ὅτι ἡ τοιαύτη φιλικὴ σχέσις μεταξὺ διδασκάλου καὶ μαθητῶν πρέπει νὰ ἔχῃ τὰ ὅρια αὐτῆς. Αἱ ἐρωτήσεις καὶ αἱ πληροφορίαι, ἃς ζητεῖ ὁ διδάσκαλος, δὲν πρέπει νἀναφέρωνται εἰς τὰς οἰκογενειακὰς τῶν μαθητῶν σχέσεις ἢ εἰς τὰ τῶν ἀγυιῶν σπερμολογήματα· δὲν ἐπιτρέπεται οὗτος νὰ φαίνηται εἰς τοὺς παῖδας, ὡς σφόδρα περίεργος ἢ σπερμολόγος τις, ἢ νὰ καθίσταται ἀνιαρὸς εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς ἀναστροφῆς του· ἄλλως εὐκόλως πιστεύουσιν ὅτι θηρεύει τὴν εὔνοιαν αὐτῶν. Ὅταν δ' ὅμως ἡ ἀναστροφὴ λαμβάνῃ τοιοῦτον χαρακτῆρα, καταστρέφεται ταχέως ὁ πρὸς τὸν διδάσκαλον σεβασμὸς οὕτω δὲ καὶ τὸ κῦρος αὐτοῦ.

Πρὸς δ' ἂς ἀποφεύγῃ ὁ διδάσκαλος νἀναστρέφηται μετὰ τῶν μαθητῶν, ὡς φίλος ***εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς***, πολλῷ δὲ περισσότερον νὰ ποιήσηται τὴν πρώτην ἐμφάνισίν του εἰς αὐτοὺς ***μετ' ἀστεϊσμῶν***. Μόνον, ὅταν ἐμφανίζηται πρὸ τῶν μαθητῶν μετὰ τῆς δεούσης σοβαρότητος καὶ ἀξιοπρεπείας, ἔχει ἐλπίδας νἀποκτήσῃ τὸν ἀναγκαῖον σεβασμόν, ἀφοῦ δὲ κατορθώσῃ τοῦτο, τότε, ἀλλὰ μόνον τότε, δύναται καὶ ὡς φίλος νἀναστρέφηται καί ποτε νἀστεΐζηται μετ' αὐτῶν. Ἐφ' ὅσον δ' ὅμως ὁ διδάσκαλος δὲν ἐπεβλήθη ἔτι, ἂς ἀποφεύγῃ τοὺς ἀστεϊσμοὺς προτιμότερον, διότι ἄλλως εὐκόλως ὑπερβαίνουσιν οἱ μαθηταὶ τὰ προσήκοντα ὅρια. Ὑπερβολικὴ δὲ φαιδρότης καὶ εὐθυμία βλάπτει πολλάκις καὶ ὅταν ὁ διδάσκαλος ἔχῃ ἀποκτήσει ἤδη τὸ ἀναγκαῖον κῦρος. Διότι, ὅσον καὶ ἂν ἀγαπῶσι τὴν εὐθυμίαν οἱ μαθηταί, οὐδόλως ἐπιθυμοῦσι νὰ κατασπαθῶσιν ὅλον τὸν χρόνον εἰς ταύτην. Μᾶλλον θέλουσιν, ὅπως ἐν τῷ σχολείῳ ἐπικρατῇ ἡ σοβαρότης.

4. Ἡ δευτέρα τῆς ἀναστροφῆς μορφὴ εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν ὁ διδάσκαλος παρέχει εἰς τοὺς μαθητὰς εὐκαιρίαν ***νὰ μετέχωσι τῶν σκέψεων καὶ τοῦ διαφέροντος αὐτοῦ***. Τοῦτο βεβαίως εἶναι δυσκολώτερον, διότι ὁ πνευματικὸς τοῦ διδασκάλου ὁρίζων εἶναι ἐκτενέστερος ἢ ὁ τοῦ μαθητοῦ. Πάντως δ' ὅμως ὑπάρχει τρόπος νὰ πραγματοποιήσῃ τις καὶ τὸ δεύτερον τοῦτο τῆς ἀναστροφῆς εἶδος. Ὁ διδάσκαλος συλλέγει π.χ. φυσικὰ ἀντικείμενα, φυτά, ἔντομα, ὀρυκτὰ ἢ τρέφει χρυσαλλίδας, ἑτοιμάζει διάφορα ὄργανα διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Φυσικῆς κ.λ. Ἐν πάσαις ταύταις ταῖς περιπτώσεσι προσκαλεῖ τοὺς μεγαλυτέρους τῶν μαθητῶν νὰ βοηθήσωσιν αὐτόν. Κατὰ τὰς βροχερὰς καὶ θυελλώδεις τοῦ χειμῶνος ἡμέρας, ὁπότε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παίξωσιν ἐν τῷ ὑπαίθρῳ, ἀναγιγνώσκει μετὰ τῶν μαθητῶν εὐχάριστόν τι βιβλίον, οὕτω δὲ καὶ οἱ μαθηταὶ μετέχουσι τῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ διδασκάλου. Κατὰ τὰς ἐκδρομὰς καὶ τὰ ταξίδια συζητεῖ μετ' αὐτῶν σπουδαῖα ζητήματα τῆς ἡμέρας π.χ. περὶ ἐκλογῶν, ψηφισθέντων νόμων, ἐργατικοῦ τινος ζητήματος, πολέμου, ὡς εἰκός, κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἐννοῶσι τὰ πράγματα οἱ μαθηταί. Οὕτως ὁ διδάσκαλος ἀνυψοῖ πρὸς ἑαυτὸν τοὺς μαθητὰς δι' ἐλευθέρας, ἀβιάστου διδασκαλίας.

Πάντα τὰ μέσα ταῦτ' ἐμβάλλουσιν εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ διδάσκαλος ζητεῖ νὰ προσελκύσῃ τὰς σκέψεις καὶ τὴν ἐργασίαν καὶ αὐτῶν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πνευματικὸν βίον καὶ τὰς ἑαυτοῦ ἐργασίας. Συναισθάνονται ἄρ' ἑαυτοὺς ***ἀνυψουμένους καὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πρὸς τὸν διδάσκαλον προσεγγίζοντας***, ἀκριβῶς ὅπως καὶ ὅταν ὁ διδάσκαλος κατέρχηται εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν μαθητῶν καὶ ἀναστρέφηται μετ' αὐτῶν, ὡς μεθ' ὁμοίων. Ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιπτώσεσιν ἀναγνωρίζουσι ***τὴν πλήρη ἀγάπης ἀφοσίωσιν τοῦ διδασκάλου πρὸς αὐτούς***, τοῦτο δ' ἐξεγείρει κατ' ἀνάγκην θερμὴν συμπάθειαν καὶ ἀγά-

πην πρὸς τὸν διδάσκαλον. Διὰ τοῦτο εἶναι καλὸν νὰ καλλιεργῇ ὁ διδάσκαλος ἀμφότερα τῆς ἀναστροφῆς τὰ εἴδη.

5. Πρωτόπειροι δ' ὅμως διδάσκαλοι νομίζουσιν ὅτι πρέπει ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας νἀποκτήσωσι τὴν ἀγάπην τῶν μαθητῶν. Διὰ τοῦτο δὲ φαίνονται πλήρεις ἀγάπης καὶ ἀγαθότητος καὶ ἄγουσι τοὺς μαθητὰς νὰ προσδοκῶσιν ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει εὐμενέστατα θὰ προσφέρωνται πρὸς αὐτούς. Διὰ τοῦ μέσου δ' ὅμως τούτου ἀποβάλλουσιν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πᾶσαν ἐλπίδα περὶ ἀποκτήσεως τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν μαθητῶν. ***Ὅστις θέλει νἀποκτήσῃ τὴν ἀγάπην τῶν παίδων πρέπει νὰ γνωρίζῃ νὰ περιμένῃ.*** Ἡ ἀγάπη πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μακροχρονίου ἐντυπώσεως, ἣν ἀσκεῖ ὁ διδάσκαλος ἐπὶ τοὺς μαθητάς. Πολλῷ μᾶλλον κατορθοῖ τις κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας νὰ προσελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τοὺς μαθητὰς διὰ τῆς σιγηλότητος καὶ τῆς ἐπιφυλάξεως ἢ διὰ τῆς ὑπερβολικῆς εὐπροσηγορίας.

6. Καὶ ἀργότερον δ' ἐπιζητοῦσι διδάσκαλοί τινες νὰ προσελκύσωσι τοὺς μαθητὰς πρὸς ἑαυτοὺς διὰ τούτου, ὅτι μεταχειρίζονται αὐτοὺς ***μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς ἐπιεικείας.*** Ἐπιτρέπουσιν εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν μεγίστην ἐλευθερίαν ἔν τε τῷ σχολείῳ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ οὕτως, ὥστε μετὰ τῆς μεγίστης ἐλευθερίας οὗτοι διαλέγονται κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μαθήματος, φλυαροῦσι καὶ ἐνοχλοῦσιν ἀλλήλους. Καὶ ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν μαθητῶν φαίνονται πάντοτ' ηὐχαριστημένοι. Εἴτε προσέχουσιν οἱ μαθηταὶ εἴτε παίζουσιν, εἴτε μελετῶσι κατ' οἶκον εἴτ' ἀμελοῦσιν, οὐδέποτ' ἐξέρχεται τοῦ στόματος αὐτῶν μομφή τις ἢ ἐπίπληξις. Μετὰ τῆς μεγίστης προθυμίας καὶ προσηνείας ἐξετάζεται ἅπαξ ἔτι τὸ μάθημα καὶ ἑρμηνεύεται, ὅταν, δικαιολογούμενοι δι' ἄγνοιάν τινα οἱ μαθηταί, λέγωσιν ὅτι δὲν ἐνόησάν τι καλῶς. Τοιοῦτοι διδάσκαλοι ἀπολαύουσι ταχέως τῆς φήμης ***καλῶν*** διδασκάλων. ***Ἡ ἀγαθότης δ' ὅμως αὕτη εἶναι ἀπορριπτέα,*** διότι εἶναι σημεῖον μεγάλης ἀδυναμίας. Καὶ συντελεῖ μὲν ὄντως νὰ δεσμεύσῃ τοὺς μαθητὰς πρὸς τὸν διδάσκαλον, πάντως δ' ὅμως καταστρέφει τὴν πρὸς αὐτὸν ἐκτίμησιν τῶν παίδων. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ βλάπτει μᾶλλον τὴν Κυβερνητικὴν ἢ ὠφελεῖ αὐτήν, πρὸς δ' οὐδ' ἡ διδασκαλία εἶναι δυνατὸν νὰ εὐδοκιμήσῃ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον. Διὰ τοῦτο ἂς μεταχειρίζηται ὁ διδάσκαλος προτιμότερον ἄλλα μέσα, ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰς ἑαυτὸν ἀγάπην τῶν μαθητῶν καὶ ἂς προσπαθῇ, παρὰ πᾶσαν τὴν εὐπροσηγορίαν καὶ ἐπιείκειαν, νὰ μὴ ἀποβάλλῃ τὴν ἀναγκαίαν αὐστηρότητα καὶ σοβαρότητα.

γ'. Τὸ παράδειγμα τοῦ διδασκάλου.

1. Διά τινα τέλος παιδονομικὰ ζητήματ' ἔχει μεγίστην σπουδαιότητα ***τὸ παράδειγμα τοῦ διδασκάλου.*** Τὸ παράδειγμ' ἐν γένει ἀπο-

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
Ε.Υ.Δ.Α της Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

τελεῖ σπουδαίαν δύναμιν ἐν τῇ ἀγωγῇ, διότι οἱ παῖδες πολὺ εὐκόλως παρακολουθοῦσιν ἐν ταῖς πράξεσιν αὐτῶν τὸ παράδειγμα τῶν παιδαγωγῶν. Τοῦτο δὲ πρέπει νἀποδοθῇ πρῶτον μὲν **εἰς τὴν ὁρμὴν πρὸς μίμησιν** (*), ἥτις ὠθεῖ τὸν παῖδα νὰ πράττῃ ὅ,τι βλέπῃ ἄλλους, καὶ μάλιστα πρεσβυτέρους καὶ πολὺ ὑπ' αὐτοῦ τιμωμένους, πράττοντας. Πρὸς δὲ τὸ παράδειγμα διακρίνεται καὶ διὰ τὴν μεγάλην **ἐποπτικότητα** ἢ **ἐνάργειαν.** Τὰς πράξεις καὶ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ διδασκάλου ἀντιλαμβάνεται ὁ παῖς διὰ τῶν ἰδίων αἰσθήσεων, καὶ ὅ,τι προσπίπτῃ εἰς ταύτας παρέχει, ὡς γνωστόν, τὰς σαφεστάτας παραστάσεις. Αἱ παραστάσεις αὗται διατηροῦνται μονιμώτερον ἐν τῇ συνειδήσει, ἕνεκα δὲ τῆς σαφηνείας αὐτῶν δύνανται καὶ νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τὴν βούλησιν πολὺ περισσότερον τῶν διὰ τῶν λέξεων γεννωμένων ἀσαφῶν παραστάσεων. Ὁ παῖς ἄρα κτᾶται ἐκ τοῦ πράττειν καὶ μὴ πράττειν τοῦ διδασκάλου σαφεῖς παραστάσεις, αἵτινες παρέχουσιν εἰς τὸ βούλεσθαι καὶ πράττειν αὐτοῦ τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν ἕνεκα δύο λόγων, τὸ μὲν **ἕνεκα τῆς ὁρμῆς τοῦ παιδὸς πρὸς μίμησιν, τὸ δὲ καὶ ἕνεκα τῆς ἑαυτῶν σαφηνείας.** Διὰ τοῦτο δ' εἶναι σπουδαῖον τὸ παράδειγμα, ὅπερ παρέχει ὁ διδάσκαλος εἰς τοὺς μαθητάς.

2. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰδικώτερον τὴν Κυβερνητικήν, τὸ παράδειγμα τοῦ διδασκάλου ἀποτελεῖ τὸ ἄριστον μέσον, ὅπως συνηθίσῃ ὁ παῖς **εἰς τὴν ἀκρίβειαν, τὴν καθαριότητα, τὴν τάξιν καὶ ἐν γένει τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐκτίμησιν** πρὸς τοὺς καλαισθητικοὺς νόμους.

Ἐὰν ὁ διδάσκαλος εἶναι ἐν πάσαις ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ ἀκριβὴς καὶ τακτικός, προσκτᾶται καὶ ὁ παῖς τὰς ἀρετὰς ταύτας παίζων καὶ χωρὶς νὰ ἐννοήσῃ τι. Διὰ τοῦτο ἂς προσέχῃ ὁ διδάσκαλος νὰ εἶναι **τακτικώτατος** ὡς πρὸς τὴν ἔναρξιν καὶ τὸ πέρας τοῦ μαθήματος κατὰ τὴν πρωΐαν, τὰ διαλείμματα, τὴν μεσημβρίαν καὶ τὴν ἑσπέραν. Ὀφείλει καὶ τὸ λεπτὸν ἔτι νὰ ὑπολογίζῃ. Ὁ διὰ τὴν ἐργασίαν καὶ τὰ διαλείμματα προωρισμένος χρόνος δὲν ἐπιτρέπεται ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ οὔτε

(*) Πρβλ. ὅσα περὶ τῆς ὁρμῆς ταύτης λέγει ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ περὶ ποιητικῆς, 4· «τό τε γὰρ μιμεῖσθαι σύμφυτον τοῖς ἀνθρώποις ἐκ παίδων ἐστί, καὶ τούτῳ διαφέρουσι τῶν ἄλλων ζῴων, ὅτι μιμητικώτατόν ἐστι καὶ τὰς μαθήσεις ποιεῖται διὰ μιμήσεως τὰς πρώτας, καὶ τὸ χαίρειν τοῖς μιμήμασι πάντας.» Καὶ αἱ ἔρευναι δ' αἱ νεώταται ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἤδη ἀπὸ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας ἄρχεται ἀναφαινομένη ἡ πρὸς μίμησιν ὁρμή. Οὕτω π.χ. ὁ Tiedemann ἀναφέρει ὅτι ὁ υἱός του ἐν ἡλικίᾳ τεσσάρων μόλις μηνῶν, ὁσάκις ἔβλεπέ τινα πίνοντά τι ἔκαμνε τοιαύτας τοῦ στόματος κινήσεις, ὡς ἐὰν ἐγεύετό τινος καὶ αὐτός. Καὶ ὁ Preyer δὲ παρετήρησεν ἀπὸ τοῦ τετάρτου μηνὸς μιμητικῶν κινήσεων ἴχνη, ἰδίᾳ τὴν προέκτασιν τῶν χειλέων τοῦ παιδός, ὅταν ἔβλεπεν ὅτι καὶ ὁ πατὴρ τὸ αὐτὸ ἔκαμνε· κατὰ τὴν αὐτὴν δ' ἡλικίαν προσεπάθει ὁ παῖς νἀπομιμηθῇ τὸν πατέρα, ὅταν οὗτος πρὸς ἀστεϊσμὸν προέβαλλέ πως τὴν γλῶσσαν (πρβλ. Preyer, Die Seele des Kindes ἐν σελ. 186 καὶ ἑξ.). (Σ. Μ.).

νὰ ἐπιμηκύνηται, οὔτε νὰ συντομεύηται. Δύναται βεβαίως νὰ συμβῇ, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ διακόψῃ ὁ διδάσκαλος, ἅμα τῇ κρούσει τοῦ κώδωνος, τὸ μάθημα ἄνευ οὐσιώδους τῆς διδασκαλίας βλάβης. Ἐν τῇ περιπτώσει δ' ὅμως ταύτῃ δὲν ἐπιτρέπεται ἁπλῶς νὰ συνεχίσῃ τὴν διδασκαλίαν, ἀλλ' ὀφείλει νὰ δηλώσῃ ῥητῶς ὅτι κυρίως μὲν παρῆλθεν ἡ ὥρα, ὅτι δ' ὅμως ἐπιθυμεῖ νἀποπερατώσῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ζήτημα. Μόνον δ' ὅταν οἱ μαθηταὶ συγκατατεθῶσιν εἰς τοῦτο δύναται νὰ κρατήσῃ αὐτοὺς ἐπ' ὀλίγον ἔτι, ἕως ὅτου ἀποπερατώσῃ τὸ θέμα. Τοῦτο δ' ὅμως δύναται νὰ συμβαίνῃ μόνον κατ' ἐξαίρεσιν, ἐὰν πρέπῃ νὰ μὴ ἐπιδράσωμεν ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν μαθητῶν.

Καὶ ὅταν δὲ πρόκειται περὶ κρατήσεως ἐν τῷ σχολείῳ ἢ περὶ περιπάτων καὶ ἐκδρομῶν δὲν ἐπιτρέπεται νἀναγκασθῶσιν οἱ μαθηταὶ οὐδ' ἐπὶ πέντε μόνον λεπτὰ νὰ περιμένωσι τὸν διδάσκαλον. Οὗτος ὀφείλει νὰ εὑρίσκηται ἐν τῷ τόπῳ τῆς συγκεντρώσεως ἀκριβῶς κατὰ τὴν ὡρισμένην ὥραν, ἄλλως πρέπει νὰ παραπονῆται καθ' ἑαυτοῦ, ἐὰν ἐν μελλούσῃ τινὶ ἐκδρομῇ βραδύνωσιν οἱ μαθηταί, οὐδὲν δ' ἔχει δικαίωμα νὰ τιμωρήσῃ αὐτοὺς διὰ τὴν βραδύτητα ταύτην.

Οὐχ ἧττον ἀναγκαία εἶναι αὐστηρὰ ἀκρίβεια καὶ κανονικότης περὶ τὴν διόρθωσιν τῶν γραπτῶν ἐργασιῶν τῶν μαθητῶν καὶ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν τετραδίων αὐτῶν. Ἄλλως δὲν δύναται ἡ ἐν ἄλλοις ζητήμασι κανονικότης καὶ τάξις νὰ ἐπιδράσῃ πολὺ ἐπωφελῶς ἐπὶ τοὺς μαθητάς.

Πῶς δὲ δύναται περαιτέρω ὁ διδάσκαλος νἀναπτύξῃ διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος ***τὴν ἀγάπην τῶν μαθητῶν πρὸς τὴν καθαριότητα, τὴν τάξιν καὶ τὸ καλὸν*** ἐν γένει, ἐμάθομεν ἤδη ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τοῦ συναισθήματος τοῦ καλοῦ· (πρβλ. τόμ. Ι σελ. 320 καὶ ἑξ.).

δ'. *Αὐτοδιοίκησις.*

1. Ὑπό τινων παιδαγωγικῶν ἐγένοντο ἀπόπειραι νὰ καθοδηγηθῶσιν οἱ μαθηταί, ὅπως αὐτοὶ κυβερνῶσιν ἑαυτούς, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὅπως μόνοι φροντίζωσι διὰ τὴν ὀρθὴν ἔν τε τῷ σχολείῳ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ συμπεριφοράν των. Οὕτω π.χ. ὁ διευθυντὴς ***V. Trotzendorf*** ἐν ***Coldberg*** τῆς Σιλεσίας (1490—1556) ἀνέθετεν εἰς τοὺς μαθητάς του διάφορ' ἀξιώματα. Ἄλλοι μὲν τούτων εἶχον ἔργον νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς ἐν τῷ οἰκοτροφείῳ τάξεως· οὗτοι θὰ προσεῖχον π. χ. ὅπως πάντες ἐγείρωνται τὴν πρωΐαν κατὰ τὴν ὡρισμένην ὥραν, προσέρχωνται εἰς τὴν τράπεζαν κατὰ τὸν ὡρισμένον χρόνον κ.λ. κ.λ. Οὗτοι ἦσαν οἱ ***οἰκονόμοι.*** Ἄλλοι, οἱ ***ἔφοροι,*** ἐφρόντιζον περὶ τῆς ἐν τῇ τραπέζῃ τάξεως. Οἱ δὲ ***ταμίαι*** τέλος ὤφειλον νὰ μεριμνῶσι περὶ τῆς τακτικῆς

εἰς τὰ μαθήματα φοιτήσεως, νὰ καταγγέλλωσι τοὺς ὀκνηροὺς κ.λ. Πλὴν τούτων ὑπῆρχεν ἀρχή τις ἐκ μαθητῶν, ἀποτελουμένη ἐξ ἑνὸς ὑπάτου, 12 συγκλητικῶν καὶ 2 τιμητῶν. Ἡ σύγκλητος ὤφειλε νὰ ἐρευνᾷ καὶ τιμωρῇ παραπτώματα τῶν μαθητῶν, ἐπὶ παρουσίᾳ, ὡς εἰκός, αὐτοῦ τοῦ ***Trotzendorf***, ὅστις ἀπετέλει τὸν διαρκῆ δικτάτωρα. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον διωργάνωσε καὶ ὁ ***Planta*** τὸ ἐν ***Haldenstein*** διδασκαλεῖον αὐτοῦ.

2. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τὸ σύστημα τοῦτο τῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν παίδων ἔτυχε μεγάλης ἐπιδοκιμασίας καὶ διαδόσεως ἰδίᾳ ἐν Ἀμερικῇ. Καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ δ' ἐγένοντο μεμονωμέναι τινὲς δοκιμαί. Πανταχόθεν δὲ γίγνονται γνωστὰ τἄριστ' ἀποτελέσματα, ἅτιν' ἐπετεύχθησαν διὰ τῆς αὐτοδιοικήσεως. Ἐν πάσῃ δ' ὅμως περιπτώσει ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος τούτου, ὅπως καὶ παντὸς ἄλλου ἐν γένει ἐν τῇ ἀγωγῇ, ἐξαρτᾶται πολὺ ἐκ τῆς προσωπικότητος τοῦ διδασκάλου. Πρὸ παντὸς ὁ διδάσκαλος εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχῃ μεγάλην σύνεσιν, λεπτότητα καὶ ἐπιτηδειότητα, ὅπως μὴ ἡ αὐτοδιοίκησις καταλήξῃ εἰς συκοφαντίας, μεροληψίας καὶ ἀδικίας. Οὐχ ἧττον δ' ὅμως πρέπει νὰ δοκιμασθῇ ἡ ἀρχὴ αὕτη.

3. Ἡ κυρία σκέψις, ἥτις ὑπόκειται ὡς βάσις τῆς αὐτοδιοικήσεως, εἶναι ἀξία καὶ μεγάλης προσοχῆς νὰ τύχῃ καὶ νὰ πραγματοποιηθῇ. Ἡ βάσις δ' εἶναι ὅτι ἐπιζητεῖ τις νὰ ἐξεγείρῃ παρὰ τοῖς μαθηταῖς τὸ συναίσθημα τῆς εὐθύνης διὰ τὸ ἐν τῇ σχολῇ κρατοῦν πνεῦμα. Ἵνα ἐπιτύχωμεν τούτου ἀποτεινόμεθα κατὰ πρῶτον πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους μιᾶς τάξεως ἢ ἑνὸς σχολείου μαθητὰς καὶ δὴ πρὸς τὰ καλύτερα μεταξὺ τούτων στοιχεῖα. Τούτους ζητοῦμεν πρὸ παντὸς νὰ πείσωμεν, ὅπως κατὰ τὸ δυνατὸν ἀντιτάσσωνται κατὰ τῶν ἀταξιῶν καὶ κακῶν ἐν γένει ἐθῶν τῶν ἄλλων μαθητῶν. Ἐν τισι περιπτώσεσιν εἶναι ἄξιον συστάσεως νὰ συνιστῶμεν αὐτοῖς μαθητάς τινας, ὅπως ἀναλάβωσιν αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ἰδίαν φροντίδα καὶ ἐπίβλεψιν, π. χ. μαθητὰς ἀμελῶς ἢ ἀτάκτως ἐργαζομένους ἢ τοιούτους, οἵτινες φαίνονται ἐλλιπεῖς, ὡς πρὸς τὴν καθαριότητ' ἀπὸ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἐπόψεως. Περαιτέρω ἄριστ' ἀποτελέσματ' ἔχει καὶ τὸ νἀναθέτωμεν ἐπίβλεψίν τινα παιδονομικὴν εἰς μαθητάς, οὓς δυσκόλως δυνάμεθα νὰ κυβερνήσωμεν· ἰδίᾳ δὲ φροντίζομεν νἀναθέτωμεν εἰς αὐτοὺς καθήκοντα σχετιζόμενα πάντοτε πρὸς τὰ πράγματ' ἐκεῖνα, περὶ ἃ φαίνονται ἐλλιπεῖς. Εἰς τὸν ἄτακτον καὶ μὴ ἀγαπῶντα τὴν καθαριότητα μαθητὴν ἀναθέτομεν π. χ. νὰ φροντίζῃ, ὅπως μηδεὶς ῥίπτῃ τεμάχια χάρτου καὶ ὑπολείμματα τροφῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς παραδόσεως, ὅπως πάντες καθαρίζωσι τὰ ὑποδήματα πρὶν εἰσέλθωσιν εἰς τὸ σχολεῖον κ. λ. Ὁ ἐλλιπὴς μαθητὴς συναισθάνεται ἑαυτὸν ἀνυψούμενον διά τε τῆς εἰς αὐτὸν ἀνατεθείσης εὐθύνης καὶ διὰ τὴν δεικνυομένην αὐτῷ ἐκ μέρους

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Θ. ΠΕΤΣΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

τοῦ διδασκάλου ἐμπιστοσύνην. Διὰ τοῦτο εἰς πολλὰς περιπτώσεις δὲν ὑπάρχει καλύτερον μέσον, ὅπως συγκρατήσωμεν δυσκόλως διοικουμένους παῖδας ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ πρέποντος.

Τοῦτο δ' ἰσχύει οὐχὶ μόνον διὰ τὰ κατὰ τῆς Κυβερνητικῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ κατὰ τῆς κυρίως ἀγωγῆς παραπτώματα, π. χ. δι' ἠθικάς τινας ἐλλείψεις καὶ σφάλματα, ὅπως εἶναι ἡ τυραννία τῶν ζῴων, ἀπρεπεῖς λόγοι κ. λ. Πανταχοῦ ἂς προσπαθῇ ὁ διδάσκαλος ***νὰ ἐθίζῃ τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ κυβερνᾶν καὶ διαπαιδαγωγεῖν ἑαυτοὺς καὶ ἐὰν μὴ θέλῃ νὰ εἰσαγάγῃ τὸ σύστημα ἰδίων ἀξιωμάτων καὶ ἀρχῶν.***

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΑΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Θ. ΠΕΤΣΟΥ

II. Η ΚΥΡΙΩΣ ΑΓΩΓΗ

α'. Σκοπὸς τῆς κυρίως ἀγωγῆς.

1. Τὸ δεύτερον μέρος τῆς Ὁδηγητικῆς ἀποτελεῖ ***ἡ κυρίως ἀγωγή.*** Ἐνῷ ἡ Κυβερνητικὴ φροντίζει, ὅπως εἴδομεν, περὶ τῆς μορφώσεως ***τῶν ἐμμέσων ἀρετῶν***, τῆς ἐπιμελείας, προσοχῆς, ἀκριβείας, καθαριότητος, τάξεως κ. λ. ἡ κυρίως ἀγωγὴ ἐργάζεται ἀμέσως πρὸς μόρφωσιν ***τῶν ἀμέσων ἀρετῶν***, τῆς ἀνιδιοτελοῦς εὐμενείας, τῆς αὐστηρᾶς δικαιοσύνης, τῆς εὐσυνειδησίας, τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τῆς πιστῆς τοῦ καθήκοντος ἐκπληρώσεως, τῆς εὐγνωμοσύνης κ.λ. Ἐν ἀναφορᾷ δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς δυνάμεθα ὧδέ πως νὰ παραστήσωμεν τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν αὐτῶν: ***ἡ Κυβερνητικὴ*** δημιουργεῖ τοὺς ἀναγκαίους ***ὅρους,*** οἵτινες πρέπει νὰ προϋπάρχωσιν, ὅπως αἱ ἄλλαι παιδαγωγικαὶ ἐνέργειαι, ἰδίᾳ δ' ἡ διδασκαλία, καταστῶσι δυναταὶ καὶ εὐδόκιμοι· ***ἡ ἀγωγὴ*** τοὐναντίον ἀποβλέπει ***κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς,*** ἤτοι πρὸς τὴν μόρφωσιν ἠθικοῦ θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος· ἐκείνη ἄρα φροντίζει μᾶλλον ***περὶ τοῦ παρόντος,*** αὕτη δ' ἀποκλειστικῶς ***περὶ τοῦ μέλλοντος·*** ἐκείνη ἀσχολεῖται μᾶλλον ***περὶ ἐξωτερικά,*** αὕτη δὲ μόνον ***περὶ ἐσωτερικὰ*** πράγματα.

2. Ὁ ἠθικὸς θρησκευτικὸς δ' ὅμως χαρακτήρ, ὃν ζητεῖ ἡ ἀγωγὴ νὰ διαμορφώσῃ ἀπ' εὐθείας, ἔχει δύο πλευράς, τὸ μὲν ***τὰ ἠθικὰ καὶ θρησκευτικὰ*** ἀξιώματα, τὸ δὲ καὶ τὴν τούτοις ὑποτασσομένην ***βούλησιν.*** Ἐκεῖνα χαρακτηρίζομεν, ***ὡς τὸ ὑποκειμενικόν,*** ταύτην δ' ὡς ***τὸ ἀντικειμενικὸν*** μέρος τοῦ χαρακτῆρος. Καὶ παρέχει μὲν καὶ ἡ διδασκαλία, ἰδίᾳ δ' ἡ τῶν Φρονηματιστικῶν μαθημάτων, ἀφθονίαν ἠθικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ ὑλικοῦ πρὸς ἐξαγωγὴν ἀξιωμάτων, ὑποβοηθεῖ δὲ περαιτέρω οὐσιωδῶς τὴν γένεσιν αὐτῶν καὶ διότι διεγείρει διαφέρον διὰ τὰς σχετικὰς παραστάσεις, συντελεῖ δὲ καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν ἠθικῆς βουλήσεως, διότι ἀναπτύσσει εἰς τὸν παῖδα πολυμερὲς ἄμεσον διαφέρον.

Ε.Υ. Π.Π.Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006